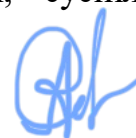

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: «**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ**»

Виконала:
студентка 2-го курсу, групи УВ–61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Сучкова Анастасія Ігорівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

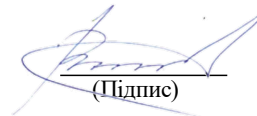

Керівник:

к.е.н., доц Марченко Іван Сергійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я,
по батькові)

Рецензент:

к. ю. н., доц Передерій Олександр Сергійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище,
ім'я, по батькові)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Освітньо-професійна програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри

(Підпис)

Наталія ВІННИКОВА
(ім'я, прізвище)

«_2_» червня 2025 року
(зі змінами від 11.09.2025; 06.10.2025)

ЗАВДАННЯ на кваліфікаційну роботу магістра

Сучкової Анастасії Ігорівни
(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи «Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни»
керівник роботи Марченко Іван Сергійович, кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по університету від «02» червня 2025 року № 4001-5/1325 зі змінами від «11» вересня 2025 року № 4001-5/3077, зі змінами від «6» жовтня 2025 року № 4001-5/3657.
2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 21 листопада 2025 р.
3. Перелік питань, які потрібно розробити:
 1. Понятійно-категоріальний апарат і визначити основні принципи формування зовнішньої політики Європейського Союзу.
 2. Інституційну структуру ЄС, яка забезпечує розробку та реалізацію спільної зовнішньої і безпекової політики.
 3. Методологічні підходи й інструменти дослідження зовнішньої політики ЄС у сучасних умовах.
 4. Ключові напрями політичної реакції Європейського Союзу на російське вторгнення в Україну.

5. Санкційну політику, військову та фінансову підтримку України як складові зовнішньополітичної діяльності ЄС.

6. Трансформацію позицій провідних держав-членів ЄС і вплив цих змін на формування нових зовнішньополітичних векторів.

4. План роботи:

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Вибір здобувачем теми КРМ і подання заяви на кафедру; затвердження теми та призначення наукового керівника; складання та затвердження індивідуального завдання на виконання КРМ	19.05.2025-30.06.2025
2	Підготовка вступу і розділу 1 КРМ	01.09.2025-30.09.2025
3	Підготовка розділу 2 КРМ	01.10.2025-15.10.2025
4	Підготовка розділу 3 КРМ	16.10.2025-31.10.2025
5	Підготовка висновків і переліку використаних джерел	03.11.2025-14.11.2025
6	Подання студентом завершеної КРМ науковому керівнику для перевірки та оформлення відгуку, перевірка КРМ на відсутність запозичень	17.11.2025-21.11.2025
7	Попередній розгляд КРМ на комісії від кафедри	24.11.2025-28.11.2025
8	Прийняття кафедрою рішення про допуск роботи до захисту в ЕК, оформлення та зовнішнє рецензування	01.12.2025-05.12.2025
9	Захист КРМ в ЕК і присвоєння випускникам кваліфікації	08.12.2025-24.12.2025

7. Дата видачі завдання 2 червня 2025 року (зі змінами від 11.09.2025; 06.10.2025).

Здобувач вищої освіти
(підпис)
прізвище)

(підпис)

Анастасія СУЧКОВА
(ім'я,

Керівник роботи

(підпис)

Іван МАРЧЕНКО
(ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	9
1.1. Поняття та принципи зовнішньої політики ЄС	9
1.2. Інституційна структура формування зовнішньої політики ЄС.....	21
1.3. Методика дослідження зовнішньої політики ЄС в сучасних умовах	29
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ.....	36
2.1. Напрями політичної реакції ЄС на російське вторгнення в Україну	36
2.2. Санкційна політика, військова та фінансова підтримка України.....	45
2.3. Динаміка позицій провідних держав-членів ЄС та трансформація векторів зовнішньої політики.....	53
Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	62
3.1. Нові стратегічні пріоритети зовнішньої політики ЄС.....	62
3.2. Формування нової автономної ролі ЄС у міжнародних відносинах	68
3.3. Перспективи розвитку зовнішньополітичної стратегії ЄС в поствоєнній Європі.....	74
Висновки до розділу 3.....	80
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна система міжнародних відносин переживає глибоку трансформацію, зумовлену багатополюсністю, зростанням конфронтаційної логіки та збройними конфліктами на європейському континенті. Особливої гостроти ситуація набула внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, яке не лише поставило під загрозу базові принципи міжнародного права, а й виявило стратегічну вразливість Європейського Союзу як глобального політичного актора. У цих умовах виникає нагальна потреба у переосмисленні концептуальних, інституційних та інструментальних засад зовнішньої політики ЄС.

Європейський Союз, будучи унікальним наднаціональним утворенням, реалізує свою зовнішню політику через складну систему норм, цінностей та інституцій, що балансують між міжурядовою координацією та наднаціональною логікою. Цей гібридний характер робить зовнішню політику ЄС як гнучкою у відповідь на виклики, так і вразливою до внутрішніх суперечностей та стратегічної інерції. У нинішніх умовах від ЄС очікується не лише декларативна риторика, а реальна ефективність у сфері безпеки, оборони, цифрового суверенітету та глобального лідерства.

У науковій літературі проблема зовнішньої політики ЄС є предметом активного вивчення. Теоретичні основи сформовані у працях С. Hill, М. Smith, S. Keukeleire, J. Zielonka, які досліджують ЄС як унікального суб'єкта міжнародних відносин [12;13;15]. Вітчизняні дослідники – С. Дмитренко, О. Федюніна, І. Грицяк – аналізують безпековий компонент політики Союзу, його нормативну силу та інституційні трансформації [1;5;9]. Водночас залишається недостатньо розробленою проблема динаміки зовнішньополітичної стратегії ЄС у кризових умовах – зокрема, в контексті війни в Україні, виходу Великої Британії з ЄС (Brexit) та посилення зовнішнього тиску з боку інших геополітичних гравців [7;26].

Метою дослідження є аналіз еволюції зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російського вторгнення в Україну та обґрунтування її нових стратегічних орієнтирів у сфері безпеки й міжнародних відносин.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати понятійно-категоріальний апарат і визначити основні принципи формування зовнішньої політики Європейського Союзу.
2. Розкрити інституційну структуру ЄС, яка забезпечує розробку та реалізацію спільної зовнішньої і безпекової політики.
3. Обґрунтувати методологічні підходи й інструменти дослідження зовнішньої політики ЄС у сучасних умовах.
4. Визначити ключові напрями політичної реакції Європейського Союзу на російське вторгнення в Україну.
5. Дослідити санкційну політику, військову та фінансову підтримку України як складові зовнішньополітичної діяльності ЄС.
6. Проаналізувати трансформацію позицій провідних держав-членів ЄС і вплив цих змін на формування нових зовнішньополітичних векторів.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Європейського Союзу.

Предметом дослідження стратегічні напрями трансформації зовнішньої політики ЄС в умовах нових геополітичних викликів

Теоретико-методичною базою дослідження є поєднання інституційного, політико-правового, компаративного та дискурсивного підходів. Інституційний аналіз використано для вивчення повноважень і взаємодії органів Європейського Союзу в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP), що дозволило детально проаналізувати інституційну архітектуру зовнішньополітичного механізму ЄС [6;15;22]. Політико-правовий метод став базовим для вивчення нормативних джерел, зокрема Договору про Європейський Союз, Договору про функціонування ЄС, Лісабонського договору, а також стратегічних документів ЄС, таких як Глобальна стратегія (2016 р.) і Стратегічний компас (2022 р.) [3;4;9]. Для

аналізу реакції ЄС на окремі політичні події, зокрема вихід Великої Британії зі складу Союзу (Brexit) та повномасштабне вторгнення Росії в Україну, застосовано метод кейс-стаді [1;13]. Дискурс-аналіз дозволив дослідити поняття «нормативна сила ЄС», «стратегічна автономія» та «м'яка сила» в контексті сучасної зовнішньої політики, що є особливо актуальним у працях О. Федюніної [5], Д. Бродерса, Ф. Крістіано і М. Камінської [14], а також Я. Зелонки [13].

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні нормативно-правові акти ЄС, зокрема ДЄС, ДФЄС, Лісабонський договір, рішення Ради ЄС, комюніке Європейської ради, документи Високого представника з питань зовнішньої політики та політики безпеки, матеріали Європейської служби зовнішньої дії (EEAS) [3;4;24]. Важливими інформаційними джерелами стали наукові публікації та монографії, серед яких слід виокремити праці І. П. Дмитренка, О. С. Дмитренка, Н. В. Жабінець [1]; А. П. Гірмана [2]; М. Ергюна [6]; І. А. Грицяка [9]; Г. І. Юдіної [21]; Л. Л. Прокопенка [22]; а також закордонні дослідження С. Койкелера і Т. Делре [12], Я. Зелонки [13], С. Брудерса та ін. [14]. Значну частину джерельної бази складають фахові статті з академічних журналів, матеріали конференцій, аналітичні звіти й офіційні інтернет-ресурси інституцій ЄС [24].

Практичне значення отриманих результатів полягає у його здатності сприяти більш глибокому розумінню складної природи інституційного та правового устрою зовнішньої політики ЄС у постбіполярному глобальному контексті. Отримані результати можуть бути використані для аналітичного супроводу процесів європейської інтеграції України, зокрема у сфері адаптації правової бази до стандартів ЄС, формування стратегій міжнародного партнерства та участі у програмах безпекового співробітництва. Матеріали дослідження мають прикладне значення для навчального процесу, особливо у викладанні курсів з європейських студій, міжнародного права та зовнішньої політики. Висновки роботи можуть бути враховані експертними

середовищами та органами державної влади при формуванні позиції України у зовнішньополітичному діалозі з ЄС.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської кваліфікаційної роботи були апробовані та опубліковані на Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Стратегічні напрями зовнішньої політики та дипломатії країн світу» (Харків, 21 листопада 2025 р.), тема тез доповідей: «Еволюція безпекової стратегії Європейського Союзу після 2022 року: виклики та перспективи.».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 124 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 98 сторінок, з яких основного тексту – 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Поняття та принципи зовнішньої політики ЄС

Зовнішня політика Європейського Союзу (ЄС) на початку третього десятиліття XXI століття опинилася у фокусі глобальної політичної уваги, що зумовлено глибокими трансформаціями міжнародного середовища. Особливої гостроти проблема набула в умовах масштабного російського збройного вторгнення в Україну, що започаткувало нову еру європейської безпеки. Після 2022 року ЄС змушений був переосмислити підходи до формування стратегічної автономії, оборонної самодостатності, а також сутності власної зовнішньополітичної ролі як глобального актора [1;5]. Зовнішня політика ЄС стала не лише інструментом реагування на безпекові виклики, а й ключовим механізмом проєкції цінностей, норм і політичної волі об'єднаної Європи у світовому просторі [9].

Актуальність теоретичного дослідження зовнішньої політики ЄС пояснюється не лише її політичною динамікою, але й складністю внутрішньої структури, яка ґрунтується на унікальному поєднанні наднаціонального та міжурядового підходів до управління. Як зазначає М. Ергюн, зовнішня політика ЄС формується на межі національного суверенітету держав-членів та наднаціональних повноважень, делегованих центральним інституціям ЄС [6]. Така подвійна природа зумовлює численні суперечності, зокрема щодо розподілу відповідальності між інституціями, ефективності реалізації рішень та здатності діяти в умовах кризового тиску [24]. Водночас, саме ця гібридна модель забезпечує гнучкість Європейського Союзу в умовах глобальної нестабільності та багатополюсності міжнародного порядку.

Дослідження зовнішньої політики ЄС вимагає глибокого аналізу її базових понять і принципів, які виступають методологічною основою для подальшого вивчення інституційної структури, напрямів реалізації політики,

механізмів стратегічного впливу та особливостей адаптації до сучасних викликів. Зовнішня політика ЄС – це не лише сфера стратегічного планування чи дипломатичної діяльності, а й простір нормативного впливу, правової дифузії та цивілізаційного проєктування [5;14].

Формування зовнішньої політики Європейського Союзу є процесом поступової еволюції, який розпочався задовго до формального утвердження Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) у Маастрихтському договорі 1992 року. Першим етапом цього становлення вважається період функціонування Європейського політичного співробітництва (ЄПС), яке не мало офіційного юридичного статусу, але стало основою координації зовнішньополітичних позицій держав-членів Європейського економічного співтовариства у 1970–1986 роках. Як зазначає А. Грубінко, ЄПС слугувало «експериментальним механізмом» для політичного діалогу між державами-членами, який сформував інституційні передумови та підходи до подальшого розвитку зовнішньої політики Європейського Співтовариства [10].

У межах ЄПС держави-члени вперше почали погоджувати позиції щодо міжнародних подій, створювати спільні заяви та розбудовувати елементи дипломатичної присутності. Попри відсутність єдиної виконавчої вертикалі та імперативної сили рішень, цей формат забезпечував поступове формування звички до спільного політичного реагування. За висновком А. Грубінко, саме на базі ЄПС було відпрацьовано принципи солідарності, консенсусності та колегіальності, які згодом були закріплені в установчих договорах Європейського Союзу [10].

Інституціалізація зовнішньої політики відбулася на наступному етапі – з прийняттям Маастрихтського договору 1992 року, який започаткував другий «стовп» Європейського Союзу – CFSP (Common Foreign and Security Policy). Цей крок означав вихід зовнішньої політики з «тіні» міждержавного співробітництва у напрямі до формалізованої політичної взаємодії. Договір визнав необхідність формування спільних стратегічних інтересів та механізмів для їх реалізації. CFSP стала важливою складовою інтеграційного процесу,

хоча залишалася у сфері міжурядового прийняття рішень і не підлягала юрисдикції Суду ЄС [3].

Подальше вдосконалення механізмів зовнішньої політики відбулося з ухваленням Амстердамського договору 1997 року, який вперше запровадив посаду Високого представника з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Це дозволило посилити координацію дій між державами-членами, надати політиці ЄС більшої видимості на міжнародній арені та забезпечити більш узгоджене реагування на зовнішні виклики [21].

Новий етап інституційного оформлення зовнішньої політики почався із набуттям чинності Лісабонського договору 2009 року, який скасував тристовпову структуру ЄС і перетворив CFSP на невід'ємну частину загального правового порядку Європейського Союзу. Було створено Європейську службу зовнішніх дій (СЄЗД) як окремий дипломатичний інструмент ЄС, який забезпечує оперативність, професійність і стратегічну сталість зовнішньої дії Європейського Союзу. Лісабонський договір також зміцнив роль Високого представника та запровадив механізм постійного структурованого співробітництва (PESCO) у сфері оборони [3;21].

На ранніх етапах інтеграції зовнішня політика Європейського співтовариства була зосереджена переважно на економічних аспектах – укладенні торговельних угод, регулюванні митних відносин і фінансуванні розвитку третіх країн. Такий «технократичний» підхід відповідав логіці спільного ринку та гаслу «м'якої сили» (soft power). Проте з початку 2000-х років, особливо після терактів 11 вересня 2001 року, виникла необхідність у створенні більш активної безпекової та геополітичної стратегії [27].

ЄС поступово перейшов від моделі економічного впливу до геополітичного позиціонування, що виявилось у створенні Спільної політики безпеки й оборони (CSDP) – логічного продовження CFSP. Як наголошує І. Грицяк, одним із головних імпульсів для посилення безпекового виміру стала потреба у швидкому та скоординованому реагуванні на зовнішні кризи – зокрема, у Косово, Лівані, Сахелі, а з 2014 року – й в Україні [9].

Після 2016 року, після рішення Великої Британії про вихід з ЄС (Brexit), постала необхідність перегляду стратегічної орієнтації зовнішньої політики Євросоюзу. Як зазначає А. Грубінко, Велика Британія протягом багатьох років була одним із головних адвокатів міждержавного підходу до зовнішньої політики, гальмуючи її наднаціоналізацію. Її вихід з ЄС посилив позиції тих держав-членів, які підтримують ідею стратегічної автономії ЄС, зокрема Франції [25]. Це дало новий імпульс для розвитку концептуальних підходів до формування власної оборонної та зовнішньої спроможності без прямої залежності від США чи НАТО.

На новому етапі ЄС формує свою геополітичну суб'єктність, в якій зовнішня політика – це не лише реакція на міжнародні події, а й активне проектування політичної волі, цінностей і стратегічного бачення у глобальному масштабі [1]. Як наголошується у роботі С. Дмитренка та колег, стратегічна автономія стає не лише політичним гаслом, а й конкретною програмою дій у сфері безпеки, цифрової трансформації, критичної інфраструктури та енергетичної незалежності [1].

Таблиця 1.1.

Етапи еволюції зовнішньої політики ЄС та ключові інституційні зміни [1].

Етап	Основний договір/подія	Ключова інституційна зміна	Характеристика зовнішньої політики
1970–1992 рр.	Європейське політичне співробітництво (ЕПС)	Координація між урядами	Відсутність юридичного статусу
1992 р.	Маастрихтський договір	CFSP (2-й стовп)	Міждержавний формат, політична взаємодія
1997 р.	Амстердамський договір	Високий представник CFSP	Підвищення видимості політики

2009 р.	Лісабонський договір	EEAS, новий правовий статус CFSP	Інституційна інтеграція, прагнення до автономії
2022 р.	Стратегічний компас	Поглиблення оборонного співробітництва	Реакція на вторгнення РФ в Україну

Правові основи зовнішньої політики Європейського Союзу є складним і багаторівневим утворенням, яке поєднує елементи міжнародного, наднаціонального та конституційного права. Формування зовнішньополітичної спроможності ЄС має чітке правове підґрунтя, що виникло в межах інтеграційного процесу та еволюціонувало разом із розширенням інституційної та функціональної структури Союзу. Від перших декларативних документів 1970-х років до сучасних стратегічних концепцій, зовнішня політика ЄС поступово здобувала все більш формалізовану юридичну легітимність, яка нині визначає її як одну з ключових галузей політики Союзу, хоча і зберігає особливий, змішаний характер.

Базовими правовими документами, що визначають архітектоніку зовнішньої політики ЄС, є Договір про Європейський Союз (ДЄС) та Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Відповідно до статті 21 ДЄС, діяльність ЄС на міжнародній арені має ґрунтуватися на принципах, що надихнули його власне створення – демократія, верховенство права, універсальність і неподільність прав людини, а також повага до міжнародного права. У цій же статті закріплено головні цілі зовнішньої дії Союзу, серед яких – збереження миру, запобігання конфліктам, зміцнення міжнародної безпеки, підтримка сталого розвитку та інтеграція міжнародної спільноти через багатосторонні механізми [3]. У ДФЄС, зокрема в розділі V, деталізується механізм здійснення спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP), вказується на міждержавний характер прийняття рішень, що відрізняє CFSP від інших політик ЄС, які базуються на методі Спільноти [4]. Це розмежування

між спільнотним і міжурядовим методами реалізації правових норм обумовлює напруження між політичною єдністю та правовим плюралізмом. Як зауважує Р. Шютце, зовнішня політика ЄС водночас є і політикою держав-членів, і політикою інституцій ЄС, що створює унікальний феномен «плюралістичного суверенітету», не характерного для жодного іншого суб'єкта міжнародного права [19].

Окрім установчих договорів, вагоме значення мають концептуальні стратегічні документи, які визначають цілі, завдання, методи та інструменти зовнішньої політики Союзу. У 2016 році було ухвалено «Глобальну стратегію ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики», яка започаткувала перехід від реактивного підходу до проактивного, заснованого на принципах «глибокої інтеграції» та «стратегічної автономії» [1]. Стратегія сформулювала бачення ЄС як потужного актора, здатного впливати на глобальні процеси через поєднання м'якої сили, інституційної дипломатії та цивільно-військових інструментів. Подальший розвиток цього підходу відбувся у Стратегічному компасі безпеки та оборони ЄС (2022 р.), де конкретизовано інструментарій для реалізації амбіцій Глобальної стратегії, зокрема в частині розширення цивільних та військових місій ЄС, захисту кіберпростору, зміцнення трансатлантичної співпраці та забезпечення енергетичної стійкості [9].

У цьому контексті необхідно окремо акцентувати на принципах, які лежать в основі правової моделі ЄС та визначають розмежування компетенцій між Союзом і державами-членами. Одним із засадничих принципів є принцип субсидіарності, згідно з яким ЄС вживає дій лише в тій мірі, в якій поставлені цілі не можуть бути досягнуті належним чином на національному рівні. Принцип пропорційності передбачає, що зміст і форма дій ЄС не повинні перевищувати меж, необхідних для досягнення цілей Договорів [4]. Обидва принципи формують базис для визначення обсягу правотворчої активності інституцій Союзу, зокрема у сфері зовнішньої політики. Їх застосування є ключовим у забезпеченні легітимності дій ЄС на міжнародній арені та

обмеженні надмірної централізації, яка може викликати опір з боку національних урядів.

Водночас, правова архітектура зовнішньої політики ЄС не може бути повністю зрозумілою без аналізу відносин між національним і наднаціональним рівнями формування політики. Як зазначає М. Ергюн, ЄС у цій сфері виступає як «гібридний політичний актор», що змушений балансувати між двома системами – імплементаційним націоналізмом, коли зовнішньополітичні рішення реалізуються на національному рівні, та нормативним наднаціоналізмом, що вимагає однаковості цілей і інструментів на всій території ЄС [6]. Така ситуація породжує постійну напругу між загальноєвропейськими орієнтирами та внутрішньополітичними інтересами окремих держав-членів. Як свідчить досвід спільного реагування на кризу в Лівії, чи в Сирії, або ж підтримки України, різниця у політичних культурах, історичному досвіді та зовнішньополітичних пріоритетах ускладнює формування одностайних рішень навіть у межах правової норми [8].

Дослідники, серед яких С. Койкелеєр та Т. Делре, наголошують, що право ЄС у сфері зовнішньої політики є не просто набором норм, а системою, яка виконує функцію координування між державами-членами і забезпечення передбачуваності для зовнішніх партнерів. Правові інструменти тут тісно пов'язані з політичними: хоча формально CFSP має міжурядовий характер, саме наявність загальноєвропейських норм і стратегій дозволяє ЄС говорити з позиції єдності [21].

Значущим є також те, що правові засади зовнішньої політики ЄС перебувають у постійній трансформації. Як свідчить досвід останніх років, політичні кризи – зокрема російська агресія проти України – стають каталізаторами для перегляду правових рамок. Наприклад, застосування механізмів санкцій проти Російської Федерації відбувалося на підставі норм CFSP, але з активною участю Європейської комісії, що викликало дебати про розширення повноважень наднаціональних інституцій у традиційно міжурядовій сфері [1]. З іншого боку, активне залучення інституцій ЄС до

надання військової допомоги, зокрема через Європейський механізм миру, вимагає нових правових механізмів, які ще не повністю врегульовані у чинних договорах.

Зовнішня політика Європейського Союзу є не лише інструментом реалізації його інституційної волі на міжнародній арені, а й механізмом трансляції загальноєвропейських цінностей, що становлять фундамент об'єднаної Європи як нормативного утворення. Принципи, які лежать в основі цієї політики, мають комплексний характер – від закріплених у правових актах норм до стратегічних установок, що формують довготривалі вектори європейського впливу. Їхнє функціонування визначається як політико-правовими засадами, так і історичним досвідом, інституційною культурою та багаторівневою природою європейського врядування.

Фундаментальним блоком зовнішньої політики ЄС виступають загальноєвропейські цінності, які набули юридичного закріплення у ст. 2 ДЄС і становлять основу не лише внутрішньої ідентичності Союзу, а й його взаємодії з третім світом. До них належать повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Як наголошує О. Федюніна, саме ці цінності перетворюють ЄС на суб'єкта «ціннісної дипломатії», здатного не лише забезпечувати економічну вигоду від співпраці, але й встановлювати морально-політичні стандарти для взаємодії з партнерами [5]. Ціннісна компонента у зовнішній політиці ЄС є не декларативною, а такою, що зумовлює реальні політичні рішення, зокрема у сфері розширення ЄС, укладання угод про асоціацію, формування політики сусідства тощо.

Саме на ґрунті цих цінностей сформувалась концепція «нормативної сили Європи» (Normative Power Europe), запропонована І. Маннерсом і активно розвинена в академічному дискурсі. Суть цієї концепції полягає в тому, що Європейський Союз здобуває вплив не завдяки військовій потужності чи примусу, а через здатність формувати норми, які визнаються іншими акторами як бажані чи легітимні. Як зазначає Я. Зелонка, така здатність ЄС формувати

«нормативні парадигми» є унікальною рисою його зовнішньої дії, яка вирізняє його серед традиційних державних акторів міжнародної політики [13]. Ця концепція реалізується через нормативну дифузю права, трансфер європейських стандартів демократичного врядування, підтримку громадянського суспільства, екологічні норми, вимоги до прав людини та інші регуляторні інструменти [14].

Водночас із концепцією нормативної сили, зовнішня політика ЄС дедалі більше орієнтується на досягнення стратегічної автономії, що у XXI столітті стала однією з ключових цілей геополітичної самореалізації Союзу. Відмова від повної залежності від традиційних партнерів, зокрема США, в питаннях оборони, цифрових технологій, енергетики та критичної інфраструктури є ознакою переосмислення ЄС власного місця у глобальному порядку. Як зазначають С. Дмитренко та інші дослідники, війна Росії проти України продемонструвала критичну важливість оборонної автономії, водночас актуалізувавши потребу в цифровій суверенності, зокрема в контексті кібербезпеки та стратегічних технологічних ланцюгів [1]. У Стратегічному компасі ЄС, прийнятому у 2022 році, автономія визначається як спроможність Союзу самостійно приймати стратегічні рішення, діяти в умовах кризи та формувати міжнародний порядок на основі власних інтересів та цінностей [8].

Особливу роль у зовнішньополітичній діяльності ЄС відіграє м'яка сила (soft power), яка в європейському контексті набуває унікального функціонального змісту. Якщо в класичному розумінні, за Дж. Найом, «м'яка сила» базується на привабливості культури, політичних ідей та зовнішньої політики, то у випадку ЄС вона також інституціоналізується через дипломатичні місії, програми освітнього та наукового обміну, гуманітарні проекти, місії цивільної підтримки тощо. Інформаційна політика, в межах якої функціонують такі структури як Європейська служба зовнішньої дії, мережа делегацій ЄС, інструменти стратегічної комунікації, спрямована на формування позитивного іміджу ЄС як партнера, що сповідує прозорість, відповідальність і взаємоповагу [23]. Особливо це помітно у

східноєвропейському регіоні, де ЄС активно протидіє зовнішньому дезінформаційному впливу, розвиває підтримку незалежних ЗМІ та роз'яснює зміст європейських цінностей у партнерських країнах.

Однак реалізація вказаних принципів у зовнішній політиці часто стикається з внутрішніми обмеженнями та соціальними блокаторами, що обумовлені як політичними, так і соціоекономічними чинниками. По-перше, в межах ЄС відсутнє повне узгодження стратегічних інтересів держав-членів, особливо в питаннях безпеки, міграційної політики, відносин із великими державами (США, Китаєм, Росією). Як відзначають Л. і О. Хижняки, ключовими блокаторами є асиметрія ресурсів, нерівномірна інтеграція, відмінності в історичному досвіді держав, а також популізм та євроскептицизм, які послаблюють єдність зовнішньополітичної лінії [8]. Вагому роль відіграє різний ступінь довіри до інституцій ЄС, що виявляється у неоднозначному сприйнятті спільної зовнішньої політики в національних парламентах і суспільствах. Як доводить А. Грубінко, у процесі формування зовнішньої політики спостерігається постійне протиставлення між західноєвропейською традицією глобального проєктування та східноєвропейською орієнтацією на безпековий реалізм [7].

Попри декларативну цілісність, ціннісну наповненість і правову інституалізацію, зовнішня політика Європейського Союзу зіштовхується з численними структурними, функціональними та стратегічними викликами, що ставлять під сумнів її ефективність як інструмента впливу на глобальні процеси. Ці виклики носять як внутрішній характер, зумовлений політико-інституційною конструкцією ЄС, так і зовнішній – спричинений динамікою міжнародного середовища, в якому ЄС намагається реалізувати свої амбіції геополітичного актора. Поряд із цим, зовнішня політика ЄС зазнає критики з боку науковців, практиків і партнерів, які вказують на суперечності між задекларованими принципами й реальними механізмами дії.

Одним із головних викликів є дефіцит політичного лідерства, що виявляється в нездатності ЄС швидко та однозначно реагувати на

зовнішньополітичні кризи. Це частково зумовлено самою природою інституційної конструкції Союзу, де прийняття рішень у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики залишається переважно міжурядовим. Внаслідок цього держави-члени, зберігаючи суверенні прерогативи, часто виступають не координованим союзом, а конгломератом національних позицій, що суперечать одна одній. Як зазначає М. Ергюн, ЄС постійно балансує між необхідністю колективного голосу і неможливістю примусити держави до єдиного рішення в умовах різнопланових національних інтересів [6]. Додатковим ускладненням є слабкість персоналізованого лідерства: фігури Високого представника з питань зовнішньої політики та безпеки не мають ані мандату, ані інституційного ресурсу для ефективної ініціативності, що суттєво обмежує суб'єктність ЄС як глобального актора.

Внутрішня фрагментація зовнішньої політики є не лише наслідком інституційної логіки, але й результатом глибоких розбіжностей між державами-членами щодо пріоритетів міжнародної дії. Я. Зелонка звертає увагу на те, що ЄС фактично не є уніфікованим геополітичним суб'єктом, а радше політично розшарованою структурою, в якій домінують регіональні альянси, ситуативні коаліції та конфліктні парадигми бачення зовнішнього світу [13]. Розбіжності між південними і східними членами у питанні міграційної політики, відмінність позицій щодо відносин з Китаєм, суперечності в оцінках енергетичної безпеки або ставлення до НАТО лише підсилюють цю фрагментацію. В таких умовах ускладнюється не лише формування спільної позиції, але й уся система комунікації зі зовнішніми партнерами, для яких незрозуміло, чию саме думку представляє Європейський Союз.

Зовнішня політика ЄС традиційно базується на інструментах м'якої сили – дипломатії, економічного стимулювання, регуляторного впливу, культурної експансії. Проте в умовах сучасної міжнародної реальності, яка характеризується посиленням конфронтаційних форм політики, широкомасштабними воєнними діями, гібридними загрозами та

інформаційною війною, ефективність таких інструментів опиняється під питанням. Як стверджує С. Дмитренко, ЄС зіткнувся з кризою спроможності м'якої сили, особливо в ситуаціях, коли жорсткий примус виявляється єдиною дієвим засобом впливу, як-от у відповідь на збройну агресію [1]. Відсутність власних потужних військових засобів, залежність від оборонного потенціалу НАТО, а також повільність процедур схвалення рішень істотно знижують дієвість ЄС у випадках, коли потрібна негайна реакція. Констатація цієї обмеженості все частіше з'являється і в європейських стратегічних документах, зокрема у «Стратегічному компасі», де робиться наголос на необхідності посилення оборонної компоненти як елементу стратегічної автономії [27].

Також предметом критики зовнішньої політики ЄС є розрив між задекларованими цінностями та практикою їх реалізації, що породжує обвинувачення у подвійних стандартах та ерозії морального авторитету Союзу. Зокрема, риторика про захист прав людини і демократії часто не корелює з реальними діями, наприклад, у випадках підтримки авторитарних режимів задля стратегічної стабільності або збереження енергетичних інтересів. Як зазначає доповідь Центру стратегічних комунікацій ЄС, наявні численні приклади, коли рішення у сфері зовнішньої політики приймалися не на основі цінностей, а заради досягнення короткострокової вигоди або уникнення конфліктів з сильними державами [23]. Це, у свою чергу, підриває довіру до ЄС серед партнерів, особливо в регіонах, де очікування від Союзу як «нормативного гравця» залишаються високими.

Проблема послідовності політики також підкріплюється внутрішньоєвропейськими суперечностями, де деякі держави-члени самі порушують базові європейські цінності. Це стосується, зокрема, ситуації з верховенством права в Угорщині чи Польщі, що створює прецедент подвійної нормативної гри: ЄС наполягає на демократичних стандартах для третіх країн, але не завжди здатний їх гарантувати всередині себе. В цьому контексті Л. та О. Хижняки вказують на загрозу інституційної розмитості, коли зовнішня

політика стає заручником внутрішніх компромісів і втрачає стратегічну орієнтацію [26].

Отже, зовнішня політика Європейського Союзу є багатовимірним феноменом, що поєднує у собі нормативну, правову, ціннісну та інституційну складові. Її формування стало результатом тривалої еволюції – від міжурядового співробітництва в межах Європейського політичного співробітництва до розгалуженої політичної архітектури, зафіксованої в Договорі про Європейський Союз та інших основоположних актах. У цьому процесі ключову роль відіграли історичні етапи трансформації, зокрема прийняття Маастрихтського, Амстердамського та Лісабонського договорів, які поступово інституалізували зовнішньополітичну функцію ЄС.

Сьогодні визначальними орієнтирами розвитку зовнішньої політики ЄС виступають стратегічна автономія, нормативна сила, дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права. ЄС прагне до глобальної суб'єктності не шляхом сили, а через проєкцію норм, стандартів і цінностей, які він сповідує. Водночас внутрішні суперечності, інституційна фрагментація та вплив глобальних криз ставлять під сумнів послідовність і ефективність цього вектору. Саме тому зовнішня політика ЄС потребує постійного переосмислення в контексті динаміки міжнародного середовища та нових викликів глобального масштабу.

1.2. Інституційна структура формування зовнішньої політики ЄС

Зовнішня політика Європейського Союзу (ЄС) формувалась у контексті суперечливої інституційної природи самого Союзу – як структури, що поєднує елементи наднаціонального врядування із механізмами міжурядового прийняття рішень. Цей дуалізм задає основні контури формування і реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки, яка водночас є виразом волі держав-членів і інституційного порядку ЄС. Як справедливо зазначає М. Ергюн, формальна автономія наднаціональних інститутів не усуває

визначального впливу урядів держав-членів, особливо у питаннях, що торкаються стратегічного суверенітету [6].

У цьому контексті актуалізується концепт функціонального поділу влади, де зовнішня політика перебуває в епіцентрі інституційного компромісу. З одного боку, є інститути, покликані транслювати спільні інтереси Союзу – Європейська комісія, Високий представник, Європейська служба зовнішньої дії (EEAS); з іншого – домінуюча роль РЄС та Ради ЄС, які функціонують за логікою консенсусу між суверенними державами. Це створює особливу динаміку: законодавчо оформлена інституційна архітектура не виключає політичної конкуренції між суб'єктами впливу, які мають різну природу мандату [22].

Базовими нормативно-правовими засадами інституційного устрою зовнішньої політики ЄС виступають Договір про Європейський Союз (ДЄС), зокрема його статті 21, 24–46, та Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), які визначають не лише розподіл компетенцій між інституціями, а й встановлюють процедурні вимоги до ухвалення рішень, їхню юридичну силу та межі реалізації. Стаття 21 ДЄС закріплює базові принципи зовнішньої діяльності ЄС: демократію, верховенство права, повагу до прав людини, міжнародне право, принципи Статуту ООН тощо [3].

Особливої уваги заслуговує Лісабонський договір (2009), який істотно трансформував інституційну архітектуру у сфері зовнішньої політики. Цей договір не лише об'єднав у єдиний правовий суб'єкт колишні Європейське співтовариство та Європейський Союз, а й надав зовнішньополітичному блоку ЄС більшу структурну завершеність. Як зауважує О. Майкан, Лісабонський договір вперше закріпив посаду Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки як інституційний міст між Радою ЄС і Комісією, а також передбачив створення Європейської служби зовнішньої дії – нової дипломатичної структури, що підзвітна Високому представнику, але діє в координації з усіма ключовими органами [25].

Однак на практиці нова система не усунула структурних проблем інституційної взаємодії. Як зазначають Р. Остапенко та Н. Ковалевська, навіть після Лісабонських реформ залишається низка викликів, пов'язаних із недостатньою координацією між ЕЕАС і національними зовнішньополітичними органами, що знижує ефективність реалізації єдиної зовнішньої лінії ЄС, особливо в умовах конфліктних сценаріїв, як-от війна в Україні [20].

Додатково, в умовах багатовекторного міжнародного середовища, характерного для XXI століття, ЄС постає як інституційно складна конструкція, що змушена адаптуватися до гібридних загроз, стратегічної конкуренції та багатопольярного світу. О. Каненберг-Сандул акцентує на тому, що в межах еволюції повноважень ЄС зовнішня політика стала одним із ключових маркерів політичної суб'єктності Союзу, хоча цей статус залишається обмеженим і часто залежить від єдності держав-членів [23].

У цьому контексті підхід до інституційного аналізу зовнішньої політики ЄС не може бути зведений до нормативного опису. Він має враховувати реальну політичну логіку взаємодії між державами-членами, інституціями Союзу та зовнішніми факторами. Зовнішньополітична ефективність ЄС у цьому сенсі залежить від здатності інституцій долати внутрішню фрагментацію і трансформувати декларативні норми у скоординовану практику. Як підкреслює С. Дмитренко, лише на основі гнучкої інституційної адаптації ЄС зможе зберігати роль геополітичного актора в умовах глобальної нестабільності [1].

Інституційна система Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики є складним, багаторівневим механізмом, де задіяні як наднаціональні, так і міжурядові структури. Основна особливість цього механізму – відсутність централізованої вертикалі управління, яка б дозволяла оперативно реалізовувати єдину зовнішню лінію. Замість цього ЄС спирається на поліцентричну модель, у якій функції прийняття рішень, координації,

реалізації й контролю розподілені між кількома ключовими інституціями, кожна з яких виконує окрему, часто обмежену роль.

Одним із головних стратегічних центрів зовнішньої політики ЄС виступає Європейська рада, що визначає загальний напрямок розвитку Союзу, зокрема у сфері зовнішніх відносин. До її складу входять глави держав та урядів країн-членів, президент Європейської ради і Високий представник із закордонних справ та політики безпеки. Як зазначає С. Булмер, Європейська рада не ухвалює юридично зобов'язувальних актів, однак її висновки фактично задають політичну рамку для всіх подальших рішень у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) [17]. У кризових умовах саме ця інституція мобілізує політичну волю держав-членів для консолідації позиції. Наприклад, у відповідь на російське вторгнення в Україну Європейська рада стала основною ареною для формування стратегічних рішень щодо санкцій, військової допомоги та енергетичної політики [1;20]. Подібну роль вона відігравала й у період Brexit, коли було необхідно сформулювати узгоджену позицію Союзу [26].

У структурі прийняття рішень безпосереднє операційне значення має Рада ЄС, яка працює на рівні міністрів відповідних сфер, зокрема – закордонних справ і оборони. Цей орган є центральним майданчиком для політичної координації між державами-членами. Особливістю є принцип одностайності в ухваленні рішень у межах CFSP, що значно обмежує оперативність і гнучкість політики [4;22]. У практиці Ради простежується як приклади ефективної злагодженості (ухвалення санкційних пакетів щодо Росії у 2022–2023 роках), так і випадки блокувань, зумовлених розбіжностями між державами (зокрема, стосовно політики щодо Ізраїлю або відносин з Китаєм) [9;13].

Високий представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки – інституційна фігура, що об'єднує функції міжурядової координації (у рамках Ради ЄС) та наднаціонального представництва (як віцепрезидент Європейської комісії). Як зазначають С. Кекелер та Т. Дельрьо, саме це

поєднання забезпечує зв'язок між міжурядовим рівнем і виконавчими структурами Союзу [12]. Водночас, Р. Остапенко справедливо вказує, що повноваження Високого представника істотно обмежені політичною волею держав-членів, що іноді призводить до формального статусу посади – особливо у випадках політичної непогодженості [20]. У періоди геополітичної турбулентності (наприклад, війна в Україні, загострення в Косово), критика повноважень Високого представника стає особливо гострою [26].

Європейська комісія традиційно асоціюється з наднаціональним підходом до управління. У сфері зовнішньої політики вона має обмежені, але стратегічно важливі функції – насамперед у напрямках торгівлі, політики сусідства, розвитку та гуманітарної допомоги. Статті 206–207 ДФЄС надають Комісії виключну компетенцію у питаннях зовнішньої торгівлі, що дозволяє їй самостійно вести переговори щодо угод, як-от з Канадою (СЕТА) чи Меркосуром [3]. Інформаційний портал Комісії підкреслює її ключову роль у розподілі коштів зовнішньої допомоги, формуванні стратегій розширення та сусідства [24]. Водночас, як зауважує О. Федюніна, вплив Комісії на CFSP залишається обмеженим, що відображає загальну тенденцію домінування міжурядової логіки у цій сфері [5;12].

Європейський парламент має суттєво обмежений формальний вплив на зовнішню політику – він не є співзаконодавчим органом у межах CFSP/CSDP. Однак його роль у демократичному контролі та бюджетному затвердженні рішень зростає. Як відзначає С. Лелівелдт, Парламент дедалі активніше використовує механізми політичного тиску, резолюцій, слухань та звітів, щоб впливати на стратегічні пріоритети ЄС [16]. За висновками Г. Юдіної, така активність сприяє формуванню публічної прозорості й впливає на міжінституційну динаміку, особливо в умовах демократичного дефіциту CFSP [21]. Парламентські структури активно просувають «м'яку силу» ЄС – через підтримку ціннісних ініціатив, прав людини, кліматичної дипломатії [13].

Європейська служба зовнішньої дії (EEAS) є адміністративною інституцією нового типу, створеною за Лісабонським договором у 2010 році

для підтримки Високого представника та координації діяльності зовнішньополітичного корпусу ЄС. EEAS інтегрує функції традиційного дипломатичного апарату та міжінституційної координації. За словами Р. Весселя, EEAS функціонує як «дипломатична екосистема» ЄС – із представництвами у понад 140 країнах, аналітичними групами, кризовими центрами [11]. Проте, як зауважує Ф. Шаде, EEAS стикається зі складнощами: нестача повноважень, фрагментована структура кадрів (частина з Комісії, частина з країн-членів), а також конкуренція з національними МЗС [26]. Водночас, попри складність внутрішньої взаємодії, EEAS продемонструвала ефективність у сфері цифрової дипломатії, стратегічних комунікацій, безпекових проєктів – особливо після початку повномасштабної війни Росії проти України [1;12].

Система формування зовнішньої політики Європейського Союзу базується на складному процесі міжінституційної взаємодії, яка реалізується як на політичному, так і на адміністративному рівні. Ключовими технічними вузлами координації є комітети і робочі групи, що функціонують у тісному зв'язку з основними інституціями. Особливе значення має Комітет постійних представників (COREPER), який готує засідання Ради ЄС і забезпечує погодження рішень ще до їх офіційного розгляду [4]. COREPER виступає каналом попереднього узгодження політичних і технічних рішень, що дозволяє мінімізувати конфлікти на рівні міністрів. Разом із ним функціонує Політичний і безпековий комітет (PSC), відповідальний за політичне моніторингування ситуацій у сфері безпеки та підготовку рішень у рамках CSDP. Робочі групи в системі Ради ЄС займають проміжне місце між політичними директивами і технічною реалізацією, утворюючи те, що деякі дослідники називають «технічною дипломатією» ЄС [19;23].

Однак попри наявність усталених процедур, серйозною проблемою залишається недостатня координація між Високим представником і національними міністерствами закордонних справ. У реальності Високий представник, хоча і формально уповноважений виступати від імені ЄС, не

завжди має фактичний вплив на формування позицій держав-членів. Як зазначає М. Ергюн, часто відбувається ситуація, коли країни-члени формують паралельні дипломатичні ініціативи, що суперечать загальному курсу, визначеному інституціями ЄС [6]. Це знижує ефективність спільних дій та ускладнює реалізацію узгоджених стратегій, зокрема щодо конфліктів на Сході Європи чи Близькому Сході [20].

Лісабонський договір мав на меті подолати подібні структурні суперечності, впровадивши інституційну реформу. Як вказує О. Майкан, завдяки створенню Високого представника як мосту між Радою та Комісією, а також заснуванню EEAS, відбулося певне зміцнення вертикалі зовнішньополітичного управління [25]. Проте, як зауважує Ф. Біккі, збереження консенсусного принципу прийняття рішень і водночас наднаціональних виконавчих структур створює ситуацію хибної симетрії: зовнішньополітичні рішення мають наднаціональну форму, але міжурядовий зміст [26].

Попри формальну цілісність інституційної архітектури ЄС, на практиці в ній діє конкуренція між ключовими структурами, що обмежує ефективність зовнішньополітичного впливу. Найяскравіше ця конкуренція простежується у взаємодії між Європейською радою і Комісією: перша претендує на політичне лідерство, друга – на управлінську автономію. За спостереженням Г. Юдіної, Європейська комісія дедалі активніше прагне розширити свою зовнішньополітичну компетенцію через гуманітарні, торговельні та цифрові інструменти, іноді вступаючи в неявну конфліктну взаємодію з міжурядовими структурами [21]. Це породжує політичний розрив, у якому зростає роль «інституційної дипломатії» на шкоду реальній єдності дій [13].

Особливо загострилася криза інституційного лідерства в умовах повномасштабної війни Росії проти України. Як підкреслює С. Дмитренко, жодна з інституцій не змогла виступити у ролі беззаперечного координатора стратегічних рішень у перші тижні вторгнення [1]. У відповідь ініціатива переходила до національних урядів (Франція, Польща, країни Балтії), які діяли

більш оперативно, ніж інституції ЄС, що виявилися сповільненими процедурними обмеженнями. Подібна динаміка була помітною і під час формування санкційних пакетів, коли політичні рішення супроводжувались значними затримками на рівні Ради ЄС [7].

У ширшому сенсі, ЄС стикається з дилемою ефективності: чи варто дотримуватися ціннісної нормативності навіть за умови втрати швидкості реагування, чи надавати перевагу прагматичному підходу. Як зазначає О. Федюніна, перевага «soft power» не завжди спрацьовує в умовах конфліктів високої інтенсивності, коли потрібні рішучі дії [8]. Дослідники EEAS також вказують на структурний конфлікт між місією відстоювати європейські цінності і необхідністю адаптації до геополітичної конкуренції [22], [23]. Цей конфлікт посилюється асиметрією між внутрішніми інтересами держав-членів. Різна історична пам'ять, геополітичне розташування, рівень економічної залежності від зовнішніх акторів (зокрема Китаю чи Росії) призводять до розщеплення зовнішньополітичної єдності, яке інституційні механізми ЄС часто не в змозі нейтралізувати. Тому попри формальні реформи, стратегічна ефективність ЄС у зовнішній політиці й надалі залишається обмеженою інституційною фрагментацією та політичною неоднорідністю.

Отже, інституційна структура формування зовнішньої політики Європейського Союзу демонструє складну багаторівневу систему, побудовану на взаємодії наднаціональних та міжурядових механізмів. Її своєрідність полягає у тому, що жодна з інституцій не володіє виключною компетенцією, а ефективність залежить від скоординованої дії низки органів – від Європейської ради до Європейської служби зовнішньої дії. З одного боку, ця поліцентричність забезпечує баланс інтересів держав-членів та інституцій ЄС; з іншого – породжує фрагментацію, повільність рішень та конкуренцію між суб'єктами впливу.

Особливу актуальність інституційна координація набуває в умовах зовнішньополітичних криз, коли ЄС вимушений діяти швидко, ефективно й

узгоджено. Незважаючи на інституційні вдосконалення, запроваджені Лісабонським договором, зокрема створення EEAS та розширення повноважень Високого представника, ключові проблеми – консенсусне блокування, асиметрія інтересів, слабка стратегічна єдність – продовжують гальмувати формування цілісної зовнішньої політики.

Таким чином, інституційна архітектура зовнішньої політики ЄС залишається водночас і її потенціалом, і структурним обмеженням, що визначає як характер рішень, так і глибину впливу Союзу на глобальній арені.

1.3. Методика дослідження зовнішньої політики ЄС в сучасних умовах

Зовнішня політика Європейського Союзу постає як складне аналітичне поле, що лежить на перетині політичної науки, міжнародних відносин, міжнародного права, економіки та безпеки. Її вивчення потребує не лише емпіричного опису інституцій та рішень, а й застосування чіткої методологічної основи, яка дозволяє розкрити внутрішню логіку формування та реалізації зовнішньополітичного курсу ЄС. У сучасній системі політичного знання зовнішня політика ЄС не належить виключно до традиційної дипломатії, оскільки вона репрезентує новітній тип політичної дії – гібридного, багаторівневого актора, який поєднує риси як наднаціонального утворення, так і міжурядової коаліції. Це зумовлює необхідність методологічної гнучкості та комбінування різних підходів.

Об'єктом дослідження виступає зовнішньополітична діяльність Європейського Союзу як системна і багаторівнева практика міжнародної взаємодії. Предметом – механізми, принципи та інструменти формування і реалізації зовнішньої політики ЄС у політичному, правовому та інституційному вимірах. Метою дослідження є з'ясування особливостей сучасного методологічного аналізу зовнішньої політики ЄС з урахуванням

складності її природи та глобальних викликів. Відповідно, основними завданнями є: окреслення релевантних теоретичних парадигм, аналіз переваг та обмежень основних методів, виокремлення актуальних тенденцій у використанні міждисциплінарного підходу.

Теоретичну основу аналізу складають кілька домінуючих парадигм. По-перше, нормативна парадигма, згідно з якою ЄС виступає джерелом транснаціональних цінностей, поширюючи права людини, демократію, правову державу як інструмент геополітичного впливу [5;13]. Зокрема, концепція «Normative Power Europe» у працях Дж. Гофмана [27] та її розвиток у роботах Дж. Зільонки набули широкого поширення і застосовуються при аналізі зовнішньої риторики ЄС у відносинах з третіми країнами [13].

По-друге, конструктивістський підхід дозволяє аналізувати, як ідентичність, уявлення про себе, історичний досвід формують поведінку ЄС на міжнародній арені. Замість того, щоб бачити у зовнішній політиці лише реакцію на загрози чи можливості, конструктивізм досліджує, як через дискурси та символічні практики формуються уявлення про стратегічні інтереси [14; 15]. Особливо це актуально в контексті нової зовнішньої комунікаційної політики ЄС після 2022 року.

Третім наріжним підходом є інституціоналізм, який зосереджується на правилах, процедурах, ролі інституцій (Рада ЄС, Комісія, Європейська служба зовнішньої дії тощо) у формуванні зовнішньополітичного процесу. Інституціоналістські моделі дозволяють досліджувати взаємодію між національними та наднаціональними рівнями, розподіл компетенцій, проблеми ефективності прийняття рішень [15;16].

У сучасних умовах актуалізується міждисциплінарний підхід, який враховує не лише політичну, а й економічну, правову, безпекову, екологічну та цифрову складові зовнішньої політики. Наприклад, питання енергетичної безпеки, кіберзагроз, цифрового суверенітету чи експортного контролю неможливо коректно дослідити без залучення знань із суміжних галузей [1], [14]. Зокрема, у контексті «стратегічної автономії» важливо поєднувати

політичну аналітику з економічними показниками, оцінкою технологічної спроможності та інституційних обмежень.

Джерела, що пропонують офіційний опис зовнішньополітичної діяльності, як-от портали Європейської Комісії, EEAS, Eurostat, водночас потребують критичного осмислення та контекстуалізації [24]. Саме тому міждисциплінарність тут не є лише методологічною опцією, а вимогою до адекватного пізнання динамічної, багатовимірної зовнішньої політики ЄС.

У дослідженні зовнішньої політики Європейського Союзу застосовується широкий спектр методів, які дозволяють охопити як нормативну та інституційну структуру політики, так і її практичне втілення у конкретних умовах. Через гібридну природу ЄС як міжнародного актора жоден метод не є достатнім сам по собі. Важливо поєднувати теоретичні засади з емпіричними підходами, адаптованими до мультимірності зовнішньополітичної діяльності ЄС.

Провідним інструментом аналізу є інституційний аналіз, який дозволяє дослідити архітектуру зовнішньополітичного управління в межах ЄС, включно з розподілом повноважень між Радою ЄС, Європейською радою, Комісією, Європарламентом та Європейською службою зовнішньої дії (EEAS). Завдяки цьому методу можна простежити, як інституційна взаємодія впливає на формування рішень, які обмеження створює принцип консенсусу та які інституції реально визначають зовнішньополітичні пріоритети [6;15;16].

Комплементарним до нього виступає політико-правовий аналіз, що ґрунтується на вивченні норм Договору про Європейський Союз (зокрема ст. 21 та 24–46), Договору про функціонування ЄС, а також Лісабонського договору, які регламентують засади, цілі, інструменти та обмеження у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP/CSDP) [3;4;25]. Цей метод дозволяє не лише фіксувати правовий статус інституцій, а й простежувати еволюцію нормативного оформлення зовнішньополітичної компетенції Союзу.

Значущим методом для аналізу динаміки зовнішньополітичної поведінки ЄС є кейс-стаді – глибокий аналіз окремих подій або політик, які ілюструють реальне функціонування механізмів зовнішньої дії. Найбільш показовими є кейси Brexit, російського вторгнення в Україну та санкційної політики ЄС. Так, дослідження реакції Союзу на війну в Україні демонструє зміщення від традиційної м'якої сили до елементів геополітичної консолідації, у тому числі на рівні військової допомоги та санкційного тиску [1;9;13].

Порівняльний аналіз – ще один метод, який дає змогу зіставити інституційну та стратегічну поведінку ЄС як єдиного актора з політикою окремих держав-членів. Цей підхід особливо актуальний при аналізі внутрішніх суперечностей, асиметрії інтересів, та національних відхилень від спільної позиції, зокрема у контексті міграційної політики чи безпекових ініціатив [6;7;13].

З метою дослідження офіційної риторики, стратегічних документів та публічних комюніке ЄС широко використовується контент-аналіз. Він дозволяє виявити, як змінюються пріоритети зовнішньої політики у часі, які поняття та загрози набувають домінуючого значення. Наприклад, аналіз Глобальної стратегії ЄС 2016 року та «Стратегічного компаса» 2022 року демонструє перехід від фокусу на багатосторонності та стабільності до акценту на стратегічну автономію, оборонну готовність та цифровий суверенітет [1; 9]. Окрему цінність становить дискурс-аналіз, який спрямований на вивчення глибинного змісту понять і цінностей, що конструюють зовнішньополітичну ідентичність ЄС. Він дозволяє зрозуміти, як через дискурсивні практики формуються зовнішньополітичні рамки, легітимуються рішення, а також позиціонується ЄС у світі як «нормативна сила» (Normative Power Europe). Такий підхід застосовується при аналізі декларацій, звернень, заяв про цінності, зокрема в аспектах захисту прав людини, правової держави та підтримки демократії [5;13;14;19].

У дослідженні зовнішньої політики ЄС джерельна база відіграє не менш важливу роль, ніж методологічний апарат. Вона охоплює як офіційно-

нормативний масив документів, так і аналітичні, публіцистичні й статистичні джерела. Провідну роль у цьому контексті відіграють офіційні документи ЄС, зокрема Договір про Європейський Союз (ДЄС), Договір про функціонування ЄС (ДФЄС), резолюції Європейського парламенту, висновки Європейської ради, аналітичні доповіді Європейської служби зовнішньої дії (EEAS) та Єврокомісії [3;4;24]. Ці документи є ключовими для ідентифікації юридичних норм, політичних орієнтирів, а також для вивчення офіційної риторики Союзу щодо зовнішньополітичних подій.

Другим блоком джерел виступають наукові публікації – аналітичні статті, монографії, колективні дослідження, що репрезентують академічну рефлексію над зовнішньополітичною поведінкою ЄС. Роботи О. Федюніної, Дж. Зільонки, С. Кеукелейре, Х. Леліфельдта та інших дослідників становлять теоретичне підґрунтя аналізу парадигмальних змін у зовнішній політиці ЄС, трансформації інституційної логіки, а також концепції нормативної сили [1;5;6;13;14;15;16].

Особливо цінними для емпіричного обґрунтування гіпотез є практичні кейси, а в окремих випадках – польові дослідження, аналітичні інтерв'ю з дипломатами, представниками національних урядів або співробітниками структур ЄС. Хоча польові дослідження рідше застосовуються у зовнішньополітичному аналізі, вони дозволяють перевірити дієвість механізмів прийняття рішень та з'ясувати інституційні бар'єри, з якими стикаються практики реалізації політики. Окремий сегмент становлять цифрові інформаційні платформи, які надають відкритий доступ до документів, статистики та повідомлень, – зокрема портали Європейської комісії, Європарламенту, EEAS, офіційні бази EUR-Lex та EU Monitor [24]. Вони є актуальними для поточного відстеження динаміки зовнішньополітичних ініціатив та оперативних рішень.

Попри велику кількість доступних джерел, сучасне дослідження зовнішньої політики ЄС стикається з низкою методологічних викликів, які значною мірою обумовлені турбулентністю міжнародного середовища.

Глобальна нестабільність, гібридні загрози, багатополярність і системна війна в Європі суттєво впливають на тематику та фокус досліджень [1;14;26]. У цих умовах зовнішня політика ЄС постає як динамічна система, що вимагає постійного оновлення аналітичних інструментів. Також викликом є складність аналізу взаємодії між наднаціональними та міжурядовими рівнями, що ускладнює ідентифікацію джерел рішень, оцінку відповідальності та визначення ступеня політичної легітимності. Р. Ергюн справедливо зауважує, що межа між цими двома рівнями часто розмита, а прийняття рішень відбувається на перетині формальної компетенції та неформального впливу [6;20;22].

У відповідь на вказані труднощі, все частіше застосовується комплексний підхід, що поєднує якісні й кількісні методи, правовий і соціологічний аналіз, нормативний та емпіричний підхід. Зокрема, дискурс-аналіз дозволяє вивчати ціннісне підґрунтя рішень, тоді як статистичні методи надають змогу верифікувати тенденції в реальному часі. Важливо також забезпечувати контекстуалізацію – тобто інтерпретувати зовнішньополітичні рішення ЄС у зв'язку з внутрішніми політичними процесами, глобальними подіями та структурною еволюцією міжнародної системи [13;14;15].

Отже, методологічне забезпечення дослідження зовнішньої політики Європейського Союзу потребує поєднання нормативного, інституціонального та емпіричного підходів. З огляду на складну природу ЄС як міжнародного актора, що функціонує одночасно на міжурядовому та наднаціональному рівнях, використання єдиного аналітичного інструменту є недостатнім. Інституційний, політико-правовий, дискурсивний та порівняльний методи дозволяють здійснювати всебічну оцінку рішень, механізмів їх прийняття, а також реальної ефективності зовнішньої політики Союзу. Джерельна база повинна охоплювати як офіційно-нормативні документи, так і наукові публікації, аналітичні огляди, статистичні дані та практичні кейси.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було здійснено ґрунтовне теоретичне опрацювання фундаментальних засад зовнішньої політики Європейського Союзу, що є необхідною передумовою для подальшого аналізу її трансформації в умовах зовнішніх викликів. У ході дослідження уточнено понятійний апарат, визначено специфіку зовнішньої політики ЄС як політичного та правового феномена, що поєднує в собі риси як наднаціонального, так і міжурядового управління. Особливу увагу приділено аналізу історичних етапів становлення спільної зовнішньої політики: від Європейського політичного співробітництва до створення повноцінної Спільної зовнішньої та безпекової політики. Простежено, як ключові політичні та договірні реформи – зокрема Маастрихтський та Лісабонський договори – поступово розширювали зовнішньополітичні компетенції Союзу та формували його інституційну архітектуру.

У межах розділу також проаналізовано правову природу зовнішньої політики ЄС, виявлено дуалізм джерел та форм реалізації – між нормами установчих договорів і стратегічними документами, між повноваженнями органів Союзу і роллю держав-членів. Виокремлено ключові принципи, що визначають зміст і логіку зовнішньої дії ЄС – зокрема повага до прав людини, демократії, верховенства права, принцип стратегічної автономії, нормативної сили та м'якої влади.

Окремо обґрунтовано методологічну рамку дослідження: визначено об'єкт, предмет і мету аналізу, охарактеризовано сукупність методів, які дозволяють дослідити зовнішньополітичну поведінку ЄС у динамічному та кризовому міжнародному контексті. Таким чином, перший розділ закладає аналітичну основу для подальшого розгляду конкретних практик, інституційної перебудови та зовнішньополітичних рішень Європейського Союзу в умовах сучасних викликів.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

2.1. Напрями політичної реакції ЄС на російське вторгнення в Україну

Розгортання повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало не лише прецедентом брутального порушення норм міжнародного права, а й викликом основоположним цінностям та безпековим підвалинам Європейського Союзу. Вже в день початку агресії Європейська Рада ухвалила резолюцію, в якій однозначно кваліфікувала дії Російської Федерації як неспровоковану, не виправдану та грубу агресію, що є порушенням Статуту ООН та принципів ОБСЄ, а також підривом європейської архітектури безпеки, створеної після Другої світової війни [41]. Ця оцінка отримала не лише формально-правове, а й глибоко ціннісне осмислення, оскільки вторгнення розцінювалося як спроба зруйнувати основи демократичного світопорядку, заснованого на повазі до суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держав [33]. У заяві Європейської Ради прозвучала пряма вказівка на відповідальність Росії за серйозне порушення міжнародного права, зокрема за порушення принципів, викладених у Гельсінському заключному акті та Будапештському меморандумі, що є ключовими документами європейської безпекової системи.

Європейський Союз, окрім правової кваліфікації, також надав політичну оцінку вторгненню як загрозі не лише для України, а й для стабільності Європи загалом, визнаючи факт початку епохи стратегічної турбулентності. Як зазначає В. Р. Савчук, ЄС від самого початку продемонстрував чітку солідарність з Україною, не лише засуджуючи агресора, але й вказуючи на наміри активізувати зовнішньополітичну діяльність через дипломатичні канали, зокрема в межах ООН, НАТО та G7 [28].

У науковій статті G. Bosse підкреслено, що Європейський Союз, виступаючи колективним актором, інтерпретував агресію Росії як напад на власні засадничі цінності – демократію, правову державу, права людини, що визначає специфіку його зовнішньополітичної реакції як нормативної сили (normative power) [39]. Це дозволило консолідувати інституції навколо принципу політичної єдності у протидії агресору, який намагався не лише підірвати суверенітет України, але й продемонструвати неспроможність ЄС як глобального політичного актора.

У відповідь на російську військову агресію проти України Європейська Рада та Європейська Комісія оперативно мобілізували наявні інституційні ресурси, запропонували не лише екстрені політичні механізми, але й сформулювали стратегічне бачення майбутньої безпекової архітектури Європи. Поворотним моментом у консолідації політичної волі держав-членів стала Декларація у Версалі (Versailles Declaration), ухвалена 10–11 березня 2022 року, в якій було задекларовано необхідність перегляду традиційної парадигми зовнішньої та безпекової політики ЄС [42]. У цьому документі чітко артикульовано, що війна Росії проти України є історичним зламом, який вимагає побудови нової європейської безпекової моделі, спроможної забезпечити стратегічну автономію, енергетичну незалежність та військово-політичну стійкість Союзу.

Європейська Рада не обмежилася лише декларативною позицією, а виступила як інституційний ініціатор трансформації зовнішньополітичного курсу ЄС. У фокусі уваги – не лише захист України, а й системне реформування оборонної політики ЄС, прискорення реалізації оборонних ініціатив у межах CSDP (Спільної політики безпеки і оборони), зокрема в контексті Strategic Compass, що став логічним продовженням версальських рішень [42;43]. Водночас Європейська Комісія, діючи в межах делегованих їй повноважень, стала ключовим виконавчим органом, відповідальним за реалізацію оперативних інструментів реакції, зокрема – пакетів санкцій, фінансової допомоги Україні, політик щодо біженців, а також мобілізацію

інвестиційних і резервних фондів ЄС. Як зазначають В. Сидяга та Є. Горюнова, Комісія вперше у новітній історії ЄС активувала надзвичайні фінансові механізми, включно з використанням Європейського фонду миру (European Peace Facility) для постачання оборонного озброєння Україні, що стало символом відмови від традиційного пацифізму зовнішньої політики Союзу [29;35].

О. Медвідь та І. Святин звертають увагу на те, що Комісія водночас виступила центром координації між секторальними політиками, забезпечуючи взаємозв'язок між зовнішньою політикою, енергетичною безпекою, гуманітарною допомогою та внутрішніми регуляторними рамками ЄС [30]. Така інституційна синергія між Європейською Радою та Комісією дозволила не лише зреагувати на кризу, але й закласти підвалини для довгострокової політики стримування агресора, підвищення внутрішньої стійкості Союзу та просування європейських цінностей у глобальному контексті.

Ключовим у цьому процесі стало поєднання стратегічного лідерства Ради та виконавчої компетенції Комісії, що, за спостереженням фахівців, зміцнило інституційну єдність ЄС, попри наявність різних підходів серед держав-членів до темпів і форм втручання. У результаті, реакція ЄС на вторгнення постала не як ізольована політична ініціатива, а як системна мобілізація інституційного потенціалу Союзу, здатного функціонувати в умовах війни.

У контексті російського вторгнення в Україну Європейський парламент виступив не лише як консультативний чи нормативно-декларативний орган, а як важливий каталізатор формування політичного консенсусу в межах Європейського Союзу. Його реакція на агресію РФ була оперативною, послідовною та інституційно значущою, оскільки дозволила консолідувати політичну волю як між різними політичними групами всередині самого парламенту, так і між парламентом та іншими органами влади ЄС.

Уже в перші дні після початку повномасштабного вторгнення, 1 березня 2022 року, Європейський парламент ухвалив резолюцію, в якій рішуче засудив

агресію РФ та підтвердив свою солідарність з Україною, визнавши її право на самозахист згідно зі статтею 51 Статуту ООН. Водночас депутати закликали до негайного запровадження посиленних санкцій, а також до забезпечення військової, гуманітарної та економічної допомоги Україні [38]. У наступних резолюціях, зокрема в ухваленій у жовтні 2022 року, парламент визнав Росію державою — спонсором тероризму, що стало безпрецедентним політичним сигналом, який суттєво вплинув на риторику та дії інституцій ЄС і окремих держав-членів.

Аналітики Е. Баракані та М. Данезі підкреслюють, що Європарламент в умовах війни розширив свої функціональні рамки, виходячи за межі класичного розуміння парламентської дипломатії. Парламент не лише засуджував агресію, але й впливав на порядок денний зовнішньої політики ЄС, діючи як інституційний адвокат українських інтересів та цінностей демократії, прав людини і міжнародного права [38]. Важливим стало формування дискурсу війни як «екзистенційного виклику» для ЄС. Є. Булана справедливо зазначає, що в парламентських дебатах війна Росії проти України дедалі частіше осмислювалася не лише як безпекова криза, а як удар по ідентичності об'єднаної Європи, виклик її нормативній основі – правам людини, свободі та міжнародній солідарності [34]. Такий дискурсивний фрейм активізував мобілізацію політичної волі, вплинув на риторику та легітимацію рішень інших інституцій, особливо Європейської Ради та Комісії.

У відповідь на повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну Європейський Союз вдався не лише до політичних декларацій, але й до масштабного переформатування зовнішньополітичної та безпекової стратегії, що знайшло відображення в ключових програмних документах. Ці документи виступили операційним інструментарієм для конкретизації довгострокових цілей та реагування на системні виклики безпеці в регіоні.

Одним з найбільш важливих зовнішньополітичних актів ЄС у цьому контексті стало схвалення у березні 2022 року «Стратегічного компасу для безпеки й оборони» (Strategic Compass) – концептуального документа, який

розроблявся до вторгнення, але був фіналізований саме у відповідь на війну [43]. Стратегічний компас став відповіддю на відсутність чітких координат зовнішньополітичного позиціонування ЄС у сфері оборони й безпеки та містив низку інноваційних рішень, зокрема:

- створення Швидкого розгортального підрозділу ЄС (EU Rapid Deployment Capacity) до 2025 року з можливістю розміщення до 5000 військовослужбовців у кризових ситуаціях;

- розвиток спільного аналізу загроз та обміну розвідданими між державами-членами;

- зміцнення інституційної координації між Європейською службою зовнішніх дій (EEAS), Європейським оборонним агентством (EDA) та державами-членами;

- акцент на стійкості до гібридних загроз, у тому числі кібербезпеки та інформаційної безпеки;

- створення єдиної платформи для оборонних інновацій.

Документ чітко фіксував зміщення фокусу ЄС від «м'якої сили» до активного політико-військового залучення, що є знаковою трансформацією концепції «Normative Power Europe». У ньому також задекларовано посилення співпраці з НАТО, зокрема у сфері оборонної мобільності, критичної інфраструктури та спільного реагування на кризові ситуації.

Додаткову конкретизацію та оцінку реалізації положень цього документа надав Ж. Боррель у проміжному звіті про виконання Стратегічного компасу (2024) [44]. У цьому звіті Ж. Боррель підкреслив, що війна в Україні стала лакмусовим папірцем ефективності зовнішньополітичної та безпекової архітектури ЄС. Він акцентував увагу на досягненнях у розбудові кібербезпеки, налагодженні системи швидкого реагування та запровадженні єдиної навчальної місії для Збройних Сил України (EUMAM Ukraine), яка стала першим випадком, коли ЄС фактично виступив координатором військової підготовки в умовах війни.

Водночас звіт вказував і на проблемні зони: нерівномірну участь держав-членів у реалізації положень компасу, розбіжності у баченні загроз та повільне фінансування оборонних проектів. Це свідчить про наявність внутрішньої фрагментації, що, попри прогрес, зберігає виклики для уніфікації зовнішньої політики ЄС. Глобальна стратегія (2016), що свого часу заклала основи «стратегічної автономії», у 2022–2024 роках була переосмислена через призму екзистенційної кризи, а Стратегічний компас – став не просто політичним маніфестом, а інструментом кризового реагування та політичної консолідації, що трансформує ЄС із нормативного актора в суб'єкта з виразною оборонною спроможністю.

В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України Європейський Союз уперше з моменту створення зовнішньополітичної служби виступив як єдиний дипломатичний актор, здатний до системної зовнішньої мобілізації, публічної позиції та координації дій з міжнародними організаціями і стратегічними партнерами. Такий рівень зовнішньополітичної згуртованості був досягнутий не лише через формальні інституції, а й у межах глобальних коаліцій, міжнародних платформ і спільних дипломатичних ініціатив.

У межах Організації Об'єднаних Націй Європейський Союз виступив із серією політико-правових ініціатив, які безпосередньо засуджували агресію Російської Федерації проти України та підтверджували непорушність суверенітету й територіальної цілісності української держави. Зокрема, 2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію ES-11/1 [47], співавтором якої виступив ЄС у співпраці з Україною та державами-партнерами. У ній вторгнення РФ було визнано порушенням Статуту ООН, і висунуто вимогу до Росії негайно й безумовно вивести всі свої війська з території України. Надалі, в рамках тієї ж 11-ї надзвичайної сесії, 23 лютого 2023 року було ухвалено резолюцію ES-11/7 [48], яка підтвердила попередні вимоги, закликала до припинення бойових дій і наголосила на необхідності політико-дипломатичного врегулювання конфлікту. Європейський Союз,

виступаючи єдиним фронтом через свою делегацію в ООН, демонстрував здатність до нормативного лідерства та консолідації спільної позиції держав-членів у глобальному багатосторонньому форматі [39].

У рамках ОБСЄ, попри паралізовану роботу організації через позицію Росії, ЄС продовжував підтримку України через Спеціальну моніторингову місію (до її завершення у 2022 році) та дипломатичні канали, які дозволяли тримати питання агресії РФ у політичному порядку денному регіональної безпеки [36].

Особливо важливою стала роль ЄС у форматах НАТО–ЄС, де відбулося суттєве поглиблення співпраці на рівні стратегічного планування, обміну розвіданими та координації санкційної політики. Уперше було проведено кілька спільних зустрічей керівництва НАТО та ЄС, зокрема за участі Президента Європейської Ради, Голови Європейської Комісії та Генерального секретаря НАТО, що продемонструвало високий ступінь політичного та оперативного узгодження. Окремо варто підкреслити дипломатичні ініціативи ЄС у форматі G7, де Європейська комісія та Європейська рада виступали повноправними учасниками. У заявах G7, підписаних спільно з ЄС, містилися прямі заклики до притягнення Росії до відповідальності, посилення тиску санкцій та створення спеціального механізму відшкодування збитків Україні [30;45]. Особливу увагу в цих документах було приділено протидії енергетичному шантажу Росії та стабілізації світової економіки, що зазнала удару внаслідок агресії.

Європейський Союз також відіграв координуючу роль у формуванні дипломатичної платформи «Україна – ЄС – партнери» [49], яка включала регулярні консультації з США, Канадою, Японією, Південною Кореєю та Австралією. Ці консультації сприяли узгодженню зовнішньополітичних меседжів, виробленню спільних стратегій щодо підтримки України та демонстрації трансатлантичної та глобальної єдності.

Внутрішньоінституційна динаміка Європейського Союзу в контексті реагування на повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну

виявила як потенціал єдності, так і низку структурних та політичних викликів. Першочерговою проблемою стала неоднорідність позицій держав-членів щодо темпів і масштабів реагування. Попри загальну згоду на засудження агресії, глибина пропонованих заходів – таких як військова допомога, ембарго на енергоносії чи перспективи євроінтеграції України – істотно відрізнялася серед країн-членів. Це зумовлювалося різними національними інтересами, економічною залежністю від РФ, історичним досвідом і рівнем стратегічного бачення майбутнього Європи [29].

Особливо показовим у цьому контексті був приклад Вишеградської групи, яка продемонструвала як зразки рішучості (Польща, Чехія), так і елементи амбівалентної поведінки (Угорщина). Згідно з дослідженням І. М. Андрощука та О. І. Свідерської, реакція країн Вишеграду на війну залежала не лише від геополітичних міркувань, але й від внутрішньополітичного контексту, особливо щодо іміджу України та сприйняття власної безпеки в регіоні [32]. Така ситуація актуалізувала проблему горизонтальної координації в межах зовнішньополітичного механізму ЄС: Високий представник та Європейська служба зовнішньої дії мали діяти як об'єднані механізми, однак у практиці процес часто наштовхувався на обмеження мандатів і політичну інертність окремих урядів [38].

Упродовж періоду з лютого 2022 року до 2025 року Європейський Союз продемонстрував чітко виражену етапність у політичній реакції на російське повномасштабне вторгнення в Україну. Перший етап, лютий–березень 2022 року, був позначений гострою кризовою реакцією, яка супроводжувалась терміновими засіданнями Європейської Ради, публікацією рішень із засудженням агресії та введенням перших пакетів санкцій. 24 лютого 2022 року було ухвалено Висновки Європейської Ради, в яких агресію РФ кваліфіковано як неспровоковану, невинуватену та грубе порушення міжнародного права, з акцентом на підтримці суверенітету та територіальної цілісності України [41].

Другий етап – квітень–грудень 2022 року – характеризувався переходом від термінової риторики «шоку» до вироблення системного механізму реагування. Саме в цей період було оприлюднено декларацію у Версалі [42], а також ухвалено Стратегічний компас [43], який започаткував докорінне оновлення європейської безпекової стратегії. Риторика документів зазнала трансформації: якщо на початку війни мова йшла про «катастрофу», «гуманітарну трагедію» та «порушення міжнародного порядку», то згодом комюніке та стратегії почали використовувати такі формулювання, як «системне протистояння», «екзистенційний виклик» та «випробування для європейської ідентичності» [37], [40].

Третій етап – 2023–2024 роки – засвідчив посилення інституційної сталості політики ЄС, появу чітких календарних механізмів реагування та зміцнення довгострокового бачення. Згідно з офіційним «Timeline» Європейської ради, в ці роки ЄС розширював пакети санкцій, підписував програми з відновлення України, продовжував оборонну мобілізацію в межах Європейського фонду миру та підтримував дипломатичні ініціативи на глобальному рівні [46]. Особливо важливим маркером стабілізації підходу стало те, що регулярні зустрічі в форматі G7, НАТО, Європейська Рада стали платформами, де ЄС виступав із скоординованою зовнішньополітичною позицією.

Отже, політична реакція Європейського Союзу на повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну виявилася безпрецедентно швидкою, багаторівневою та системною. Вперше в історії ЄС настільки консолідовано сформував стратегічну відповідь на загрозу міжнародному правопорядку та безпеці на європейському континенті. Упродовж перших днів агресії було ухвалено ключові політичні документи, зокрема Висновки Європейської Ради від 24 лютого 2022 року, що кваліфікували дії РФ як акт військової агресії. Подальші рішення, як-от декларація у Версалі та Стратегічний компас, окреслили рамки нової безпекової архітектури ЄС.

Особливу роль у мобілізації політичної волі відіграли інституції: Європейська Рада, Комісія, Європейський парламент, а також Високий представник із закордонних справ. Уніфікація риторики, активність на глобальних дипломатичних платформах і послідовність політичної хронології засвідчили прагнення ЄС діяти як єдиний зовнішньополітичний актор. Водночас внутрішньоінституційні виклики залишаються серйозною проблемою – регіональні розбіжності та відмінності в національних інтересах ускладнюють вироблення оперативних рішень. Політична відповідь ЄС, хоча й відзначалася еволюцією – від риторики до дії – залишається процесом, що потребує постійного оновлення та гнучкості.

2.2. Санкційна політика, військова та фінансова підтримка України

Механізми й правова база санкцій ЄС проти Російської Федерації мають комплексний інституційно-правовий характер, що базується на положеннях Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) Європейського Союзу. Санкційна політика реалізується в межах CFSP як одного з інструментів підтримки міжнародного миру, безпеки, дотримання міжнародного права та захисту основоположних цінностей ЄС [50]. У межах цієї рамки санкції розглядаються не лише як реакція на порушення норм міжнародного правопорядку, а й як засіб впливу на зовнішніх акторів у цілях стримування агресії та зміцнення глобальної стабільності.

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року Європейська Комісія отримала делеговані повноваження щодо впровадження рішень Ради ЄС у сфері санкцій. Було створено низку правових актів і механізмів, що деталізували процедури введення обмежувальних заходів. Зокрема, офіційний портал Комісії містить узагальнену базу всіх санкцій проти Росії, включаючи ті, що стосуються фінансового, енергетичного, транспортного секторів, обмеження на торгівлю

та заборону доступу до технологій подвійного призначення [51]. Деталізовані списки осіб, компаній і організацій, що потрапили під санкційний режим, постійно оновлюються та є доступними для публічного моніторингу [52].

Технічну обробку та координацію цих заходів забезпечують профільні інституції ЄС, зокрема, Робоча група зі зовнішньополітичних радників (RELEX) та Комітет постійних представників держав-членів ЄС (COREPER II). Вони відіграють важливу роль у погодженні позицій між країнами-членами та розробці проектів правових актів, які потім затверджуються на рівні Ради ЄС [53], [54]. Саме ці інституційні механізми дозволяють забезпечити відносну оперативність ухвалення санкційних рішень, попри складність процедур та необхідність досягнення консенсусу.

Як зазначає А. Пастовенський, санкційна політика ЄС щодо Російської Федерації у контексті агресії проти України є не лише проявом політичної реакції, а й важливою формою відстоювання ідеї міжнародного правопорядку. Вона поєднує у собі елементи юридичного, політичного та морального характеру, що перетворює санкції на інструмент геополітичного впливу, а не лише економічного тиску. У своїй статті автор підкреслює, що санкції мають не лише каральну, але й превентивну та символічну функції, закріплюючи норму відповідальності агресора перед міжнародною спільнотою [55].

Хронологія санкцій Європейського Союзу проти Російської Федерації з лютого 2022 року демонструє еволюцію від негайних реактивних заходів до поступово структурованої, стратегічно орієнтованої політики довготривалого тиску. На момент початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року ЄС уже мав досвід застосування санкцій проти РФ після анексії Криму у 2014 році, однак масштаби та інтенсивність нової хвилі обмежувальних заходів стали безпрецедентними.

За офіційними даними Ради ЄС, перший пакет санкцій був ухвалений вже 23–24 лютого 2022 року і включав заморожування активів, заборону на в'їзд для окремих осіб, а також обмеження фінансування для російського державного сектора. Надалі, як свідчить офіційна хронологія «Timeline -

«Packages of sanctions against Russia since February 2022», ЄС запровадив понад 13 послідовних пакетів санкцій [56]. Серед ключових заходів: відключення окремих російських банків від системи SWIFT, заборона на експорт високотехнологічної продукції, обмеження на імпорт вугілля, нафти та нафтопродуктів, блокування пропагандистських каналів (RT, Sputnik) та санкції проти десятків секторів, організацій і фізичних осіб, включаючи членів сімей політичного керівництва РФ.

Таблиця 2.1.

Інструменти реагування ЄС на російське вторгнення в Україну [56]

Напрямок реагування	Інструменти	Приклади (2022–2024 рр.)	Характер впливу
Санкції	Обмеження торгівлі, заборона нафтопродуктів, SWIFT	13 санкційних пакетів	Економічний тиск
Військова допомога	Європейський механізм миру (EPF), поставки зброї	Постачання ППО, артилерії	Зміцнення оборони України
Фінансова підтримка	Макрофінансова допомога, бюджетні гранти	>70 млрд євро	Економічна стабілізація
Дипломатія	Спільні заяви, візити, підтримка членства	Кандидатський статус України	Політичне партнерство

Аналітичне дослідження, підготовлене Бібліотекою Палати громад Великої Британії у 2025 році (СВР-10342), дозволяє оцінити трансформацію санкційної політики ЄС в останній період. У ньому підкреслюється, що, починаючи з 2023 року, санкції стали більш цільовими, з акцентом на уникнення шкоди для економік країн-членів, забезпечення правової чіткості та посилення контролю за дотриманням заходів. Зокрема, у 2025 році ЄС почав

впроваджувати механізми вторинних санкцій проти компаній з третіх країн, що сприяють обходу існуючих обмежень [58].

Джерела, оприлюднені на сайтах урядів країн-членів ЄС, зокрема Ірландії («EU sanctions in response to the situation in Ukraine»), підтверджують, що санкційна політика стала частиною довгострокового стратегічного підходу до стримування російської агресії [57]. Це супроводжувалося регулярними оновленнями санкційного списку, посиленням аналітичної оцінки ефективності санкцій та прагненням до єдності дій на рівні всієї Євроспільноти.

Військова підтримка України з боку Європейського Союзу набула безпрецедентного масштабу після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року. Основним інструментом, через який ЄС забезпечував постачання зброї, техніки та амуніції, став Європейський фонд миру (European Peace Facility, EPF) – позабюджетний механізм фінансування, спрямований на зміцнення оборонних спроможностей партнерів ЄС. Вперше у своїй історії, ЄС, який раніше дотримувався переважно «цивільного» підходу до зовнішньої політики, ухвалив рішення про фінансування надання летальної зброї країні, що перебуває у стані війни. Як свідчить офіційне повідомлення Ради ЄС (2023–2024), обсяги виділених коштів у рамках EPF на допомогу Україні перевищили 12 мільярдів євро до середини 2025 року, і ця сума постійно переглядалася у бік збільшення [60].

Наукове осмислення цього процесу пропонує, зокрема, F. Fabbri, який у своїй роботі підкреслює, що EPF де-факто став інструментом формування нової європейської фіскальної спроможності у сфері безпеки. На його думку, фінансування війни через EPF ознаменувало зрушення в бік більш інтегрованої європейської оборонної політики, навіть без формальної зміни установчих договорів ЄС [61]. J. Rehl, у свою чергу, трактує Європейський фонд миру як доказ зміни парадигми у відносинах між ЄС та сферою оборони. У його дослідженні (2022) EPF постає не лише як тимчасовий інструмент підтримки України, а як довгостроковий крок до формування «Європейського

оборонного союзу» – із власними механізмами фінансування, планування, а надалі і командування [62]. EPF став політичним і правовим проривом для ЄС, який переступив через раніше непереборні обмеження, що стримували військову активність на наднаціональному рівні. Це рішення було також важливим маркером зміни ставлення ЄС до використання сили у міжнародних відносинах — зокрема, у випадку захисту міжнародного правопорядку та партнерів, які опинились під загрозою збройної агресії.

Місія EUMAM (EU Military Assistance Mission in support of Ukraine) стала ключовим елементом у системі військової підтримки України з боку Європейського Союзу. Її створення в листопаді 2022 року засвідчило, що ЄС вийшов за межі традиційної цивільної допомоги і почав формувати повноцінну архітектуру оборонного партнерства з державою, що постраждала від широкомасштабної агресії.

На думку Н. І. Романюк, EUMAM є першим в історії ЄС форматом військової допомоги, що не лише включає тренування, але й спрямований на інституційне посилення Збройних Сил України (ЗСУ) в межах стандартів НАТО та ЄС. Авторка підкреслює, що це не ізольована місія, а інструмент комплексної трансформації українського сектору безпеки з урахуванням нових воєнних викликів [63].

Л. Вовчук, аналізуючи статистику реалізації EUMAM, зазначає, що лише до початку 2025 року в межах місії було підготовлено понад 50 тисяч українських військовослужбовців. Програма охоплює не лише базову підготовку піхоти, але й вишкіл для інженерних підрозділів, операторів дронів, спеціалістів протиповітряної оборони та медиків. Заняття проводяться переважно в Польщі та Німеччині на базах ЄС за участю багатонаціонального інструкторського складу [64]. У порівняльному дослідженні I. Romanushyn і J. Bergmann місія EUMAM розглядається як нова модель зовнішньої оборонної політики ЄС. Дослідники показують, що запуск місії був наслідком поєднання функціонального тиску (потреби України у швидкому масштабному навчанні) та політичної консолідації всередині ЄС. Вони трактують місію як вияв

«наднаціонального підприємництва» в галузі оборони, де інституції ЄС виступають не лише координаторами, а й ініціаторами політики [66].

Фінансова підтримка України з боку Європейського Союзу з 2022 року набула безпрецедентного масштабного та системного характеру, ставши одним із ключових інструментів забезпечення економічної стабільності держави в умовах повномасштабної війни. Початково фінансова допомога здійснювалася у формі макрофінансової підтримки – прямих бюджетних переказів, кредитів на пільгових умовах та грантів, наданих через механізми Європейської Комісії та Європейського інвестиційного банку (ЄІБ).

В. Богданюк аналізує основні грошові транші, які надавалися Україні з боку ЄС у 2022–2024 роках, підкреслюючи не лише обсяги, але й системність цієї допомоги: щоквартальне надання макрофінансової допомоги (MFA) за узгодженим графіком стало важливою опорою для виконання соціальних видатків і фінансування оборонного сектору [69].

У 2023–2024 роках Європейський Союз ініціював створення нового інструменту довгострокової допомоги – Ukraine Facility, який передбачає надання Україні до 50 млрд євро протягом 2024–2027 років у вигляді грантів, кредитів та гарантій. Як зазначають А. О. Богатирьова і О. В. Дзяд, цей механізм є принципово новим етапом в інституціоналізації допомоги Україні: він об'єднує різні джерела фінансування в межах єдиного рамкового підходу, а також ставить за мету не лише стабілізацію, а й відбудову країни відповідно до принципів європейської інтеграції [72]. На офіційному сайті Ukraine Facility наголошується, що головним принципом дії фонду є «умовність» (conditionality) – фінансування буде здійснюватися відповідно до прогресу України у виконанні реформ, боротьбі з корупцією та дотриманні правових і демократичних стандартів ЄС [73].

У цьому контексті О. Бланшар та Ж. Пізані-Феррі у своїй публікації акцентують увагу на стратегічному значенні фіскальної допомоги Україні як чинника, що зменшує тиск на європейські бюджети, водночас підтримуючи макроекономічну рівновагу на периферії ЄС. Вони підкреслюють, що

економічна підтримка України є водночас інвестицією в геополітичну стабільність і демонстрацією солідарності у межах європейської системи цінностей [71]. Окрему увагу заслуговує розгляд питань повоєнного відновлення. У дослідженні М. Трещова зазначається, що фінансова підтримка України з боку ЄС на етапі реконструкції потребує системного аудиту та пріоритизації проектів у сферах енергетики, інфраструктури, охорони здоров'я та цифрової трансформації [67]. М. Васильченко, зі свого боку, розглядає стратегії спрямування європейських фондів у контексті забезпечення економічної стійкості та стимулювання внутрішніх інвестицій, наголошуючи на потребі синергії між національними і європейськими інституціями [68].

Внутрішньоінституційні дискусії та політичні суперечки, які супроводжують реалізацію санкційної, військової та фінансової підтримки України, залишаються суттєвими викликами для єдності зовнішньополітичної позиції Європейського Союзу. Особливо це стосується питання постачання зброї, яке викликає значні розбіжності між державами-членами. Як зазначає В. Сидяга, існує очевидний розрив між східноєвропейськими країнами – Польщею, країнами Балтії, Чехією — які активно виступають за нарощування військової підтримки, та деякими урядами Західної та Південної Європи, що демонструють стриманість або умовну підтримку таких кроків [29].

Особливою стала позиція Угорщини, яка на всіх етапах формування рішень Ради ЄС блокувала окремі оборонні ініціативи, зокрема затримувала схвалення траншів Європейського фонду миру та не погоджувалася на формулювання окремих пунктів комюніке, що визнавали стратегічну поразку РФ. У матеріалі Е. Baracani і М. Danesi акцентується, що ці дії створюють інституційну напругу, яка вимагає політичної координації між Європейським парламентом, Комісією та Радою [38].

Також точкою розбіжностей стали економічні наслідки санкцій. В аналітичному звіті СВП-10342 (2025) [58] вказується, що в окремих державах-членах, зокрема в Італії, Німеччині та Франції, упродовж 2022–2024 років

точилися гострі дискусії між урядом, бізнесом та профспілками щодо впливу ембарго на енергоносії та постачання на добробут домогосподарств і промислове виробництво. У звіті також відзначено спроби окремих політичних сил інструменталізувати санкції в національному дискурсі, звинувачуючи Брюссель у «надмірному ідеалізмі» та «економічному суїциді».

Окрему групу дебатів становить питання конфіскації російських активів, які були заморожені на території ЄС у рамках санкційних заходів. Обговорюється можливість використання цих активів для відновлення України, однак цей напрям стикається з численними юридичними, правовими та політичними обмеженнями. Наразі Європейська комісія вивчає шляхи правового оформлення такого рішення у співпраці з G7. Суперечки ведуться щодо співвідношення між правами власності, принципом правової визначеності і необхідністю відновлення справедливості, особливо в контексті відповідальності за агресію.

Отже, санкційна, військова та фінансова підтримка України з боку Європейського Союзу в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації набула безпрецедентного масштабу, засвідчивши глибоку трансформацію зовнішньої політики ЄС у бік стратегічної відповідальності та геополітичної активності. У межах Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) було створено стабільний правовий механізм для застосування масштабних обмежувальних заходів, що охопили понад 13 пакетів санкцій проти РФ. ЄС активізував роль своїх інституцій – передусім Європейської комісії, Ради та технічних органів (RELEX, COREPER II) – у формуванні оперативної санкційної політики.

Військова підтримка через механізми European Peace Facility та місію EUMAM продемонструвала новий рівень оборонної взаємодії з Україною, тоді як макрофінансова допомога, а також започаткування Ukraine Facility означають перехід до довгострокового партнерства у сфері відновлення та розвитку. Попри внутрішні дебати, розбіжності між державами-членами та ризики для економік, ЄС зберіг відносну єдність, що свідчить про посилення

його політичної суб'єктності у глобальній системі. Цей етап став випробуванням на дієздатність зовнішньої політики Євросоюзу та визначальним моментом її структурного оновлення.

2.3. Динаміка позицій провідних держав-членів ЄС та трансформація векторів зовнішньої політики

Російська повномасштабна агресія проти України в лютому 2022 року спровокувала докорінний перегляд Німеччиною не лише тактичних підходів до безпеки, а й фундаментальних стратегічних орієнтирів її зовнішньої політики. Ключовим рубежем стала історична заява канцлера Олафа Шольца 27 лютого 2022 року в Бундестазі, де вперше офіційно прозвучав термін *Zeitenwende* – «перелом епох» у німецькій та європейській безпековій політиці [75]. Цей концепт не був риторичним жестом – він відобразив розрив із десятиліттями *Ostpolitik*, політики зближення з РФ, що базувалась на економічній взаємозалежності, стриманості та пацифістській культурі безпекового мислення ФРН.

Згідно з аналізом С. Наумкіної, «*Zeitenwende*» означала стратегічну відмову від орієнтації на діалог з Росією як домінантної зовнішньополітичної аксіоми після об'єднання Німеччини [74]. ФРН уперше публічно визначила Росію не партнером, а прямою загрозою східноєвропейській та європейській архітектурі безпеки. У межах нової безпекової доктрини уряд Шольца схвалив створення спеціального оборонного фонду у 100 мільярдів євро та започаткував процес системного перевоєння Бундесверу [76].

Уперше з часів Другої світової війни Німеччина почала поставки летальної зброї в зону активного збройного конфлікту, ухваливши рішення про передачу Україні ППО IRIS-T, САУ Panzerhaubitze 2000, ракетних систем MARS II та основних бойових танків Leopard 2 [76; 77]. Як вказує О. Подворна,

це зламало традиційну пацифістську парадигму, яка була основою стратегічної культури ФРН після 1945 року [77].

У роботі Т. Bunde підкреслено, що «Zeitenwende» стала джерелом «ідентифікаційного конфлікту» в політичному класі Німеччини, оскільки нова роль ФРН як військово-політичного актора суперечила довготривалій інерції утриманості в глобальних безпекових питаннях [78]. Ця напруга відобразилася і в урядовій коаліції: як доводить Р. Mello, у межах «світлофорної» коаліції (SPD, Зелені, ВДП) точилися гострі дебати про масштаби озброєння України, допустимі форми ескалації та політику ядерного стримування [80].

D. Nabers та F. Stengel вивчають, як кризовий тиск трансформувалася інституційну поведінку політичних еліт ФРН: від початкової стратегічної розгубленості до вироблення нової політики безпеки з фокусом на багатосторонність, НАТО та посилення ролі ЄС у військово-оборонній сфері [79]. Такий підхід також позначився на риторичі – зокрема, в офіційних виступах з'являються формулювання про «відповідальність Німеччини за європейську безпеку», «моральний обов'язок перед Україною» та «втрату ілюзій щодо РФ» [74; 75].

Французька зовнішньополітична реакція на повномасштабне вторгнення РФ в Україну вирізняється амбівалентністю – одночасним засудженням агресії та намаганням зберегти самостійний геополітичний простір дій. У перші тижні після 24 лютого 2022 року Франція на чолі з президентом Еммануелем Макроном активно долучилась до європейських форматів колективного тиску на РФ, включаючи санкційні пакети, постачання оборонного озброєння та політичну підтримку України. Проте її стратегічна поведінка демонструвала прагнення до збереження комунікаційного каналу з Кремлем, що викликало неоднозначну реакцію серед партнерів по ЄС і НАТО [83; 85]. Як підкреслює Н. Welc, Франція намагалася заповнити геополітичний вакуум, який виник після ослаблення ролі Німеччини у перші місяці війни, просуваючи власне бачення європейського лідерства, зокрема в межах концепту «стратегічної автономії ЄС» [82]. У цьому контексті Макрон робив

акцент на дипломатії, неодноразово телефонуючи Путіну навіть на тлі обстрілів українських міст, що згодом стало об'єктом як внутрішньої, так і міжнародної критики [84].

Одним із ключових вимірів трансформації французької позиції стала її еволюція у питанні європейської перспективи України. Як доводить Ж. Наїко, від початкової обережності й інституційного скепсису Франція перейшла до підтримки «політичної інтеграції без прискореного членства», просуваючи ідею Європейського політичного співтовариства як альтернативи традиційному розширенню [81]. Такий підхід засвідчує структурний реалізм французької дипломатії, який полягає у балансуванні між підтримкою України та уникненням надмірної конфронтації з РФ.

У питанні військової допомоги Франція відзначилась меншою масштабністю порівняно з Німеччиною чи Польщею, проте зробила акцент на символічно важливих поставках: Caesar, AMX-10 RC, SCALP. У своїй аналітичній розвідці Ж. Anicetti наголошує, що Франція водночас використовує війну як драйвер для інтенсифікації європейської співпраці у сфері оборонної промисловості та закупівель, особливо в межах ініціативи EU Defence Fund [86]. F. Rösch звертає увагу на межі дипломатичного інструментарію Франції: незважаючи на декларативну рішучість, французька дипломатія залишалась утилітарною, зорієнтованою на стримування ескалації та збереження можливостей для переговорного процесу, навіть якщо це не відповідало логіці повного виключення РФ із міжнародного порядку [85].

У ширшому вимірі, як зазначають А. Cafruny та V. K. Fouskas, Франція прагне позиціонувати себе як архітектор «постглобалізаційної Європи», де безпека, енергетика та стратегічні комунікації контролюються на рівні європейських інституцій, а не через трансатлантичні альянси [87]. Це свідчить про довгострокову мету Парижа – зберігати баланс між союзом із США та роллю «центричного ядра» ЄС, здатного до самостійної дії.

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну саме держави Центрально-Східної Європи, зокрема Польща та країни Балтії, виступили

каталізаторами оперативної мобілізації зовнішньої політики ЄС у безпековому вимірі. Їхня стратегічна риторика вирізнялась безпрецедентною чіткістю, високим рівнем рішучості та виразним акцентом на військову підтримку України.

Польща, як наголошують R. Atkinson та A. Szeptycki, не лише стала ключовим логістичним хабом для західної військової допомоги, а й посіла лідерську позицію в структуризації багатосторонньої оборонної співпраці в межах НАТО та ЄС, надаючи Україні танки, ППО, БПЛА, артилерію, а згодом – літаки [89; 91]. Водночас Варшава одночасно координувала гуманітарні та соціальні ініціативи, пов'язані з масовим напливом біженців – за даними Е. Осієра-Кісіńska, Польща прийняла понад 1,5 млн українців у перші місяці війни [90]. З погляду інституційної динаміки, Польща стала провідним актором мінілатеральної співпраці в межах Вишеградської групи. Як зазначають J. Urbanovská та співавт., незважаючи на певні розбіжності, саме польський уряд ініціював неформальні механізми координації поставок зброї, спільних навчань та безпекових консультацій із державами Балтії, Скандинавією та Великою Британією [88].

Країни Балтії – Литва, Латвія, Естонія – стали своєрідним моральним авангардом ЄС у питанні підтримки України. Їхні уряди першими закликали до повного ембарго на енергоносії з РФ, визнання дій Росії геноцидом, а також ініціювали конфіскацію російських активів. J. Verzins у своїй аналітичній доповіді вказує, що політичний консенсус щодо підтримки України серед електорату та політичних еліт країн Балтії був вищим за середній по ЄС [95].

У дослідженні А. Гневашевої наголошується, що країни Балтії надали Україні суттєву військову допомогу, зокрема системи ППО, HIMARS, боєприпаси, а також брали участь у програмі EUMAM [93]. Крім того, гуманітарна підтримка з боку балтійських держав охоплювала постачання амбулаторного обладнання, будівництво мобільних лікарень та евакуаційних коридорів, що відображено в аналізі О. Сухобокової [92].

Регіональна співпраця у сфері безпеки, як підкреслює Я. Ободянський, стала каталізатором формування нової «східної» архітектури європейської оборонної політики, у якій армії держав Балтії та Польщі дедалі тісніше інтегруються з західноєвропейськими структурами. Зросла координація із Скандинавським регіоном, що активізувався на фоні вступу Фінляндії та Швеції до НАТО [94]. У більш концептуальному вимірі, А. Uradhuay аналізує стратегії малих держав у постглобалізаційній Європі, підкреслюючи, що країни Балтії стали прикладом нормативного лідерства, заснованого не на потузі, а на принциповості та ціннісній послідовності [96].

У випадку Італії, одним із визначальних чинників обмеженої рішучості стала наявність у складі уряду партій, які симпатизували або були стриманими щодо жорсткої антиросійської риторики. Як зазначає F. Coticchia та інші, уряди, сформовані популістськими силами, застосовували обережний підхід до зовнішньополітичних ініціатив ЄС, намагаючись уникнути втрати підтримки з боку частини електорату [97]. Аналогічну тенденцію простежує F. Coticchia і V. Verbeek у контексті Нідерландів, де популістські лідери уникали радикальної політики щодо конфлікту через потенційні репутаційні втрати всередині країни [99]. У той же час, соціально-психологічне сприйняття війни в Італії засвідчує суперечливість громадських настроїв: дослідження F. La Barbera вказує, що, хоча наявне відчуття загрози з боку війни, воно не перетворюється в підтримку радикальних зовнішньополітичних кроків або посиленої військової участі [98].

Іспанська зовнішньополітична лінія, як свідчать L. Balcells та інші, орієнтується на утримання геополітичного балансу: Мадрид декларує підтримку України, але одночасно уникає стратегічної ініціативності в безпековій сфері [100]. Як зазначається в аналізі G. A. Quintanal та ін., дискурс іспанських ЗМІ значною мірою репрезентував війну в Україні не як екзистенційну загрозу для Європи, а як конфлікт, що потребує дипломатичного вирішення [101].

Нідерланди, попри консервативність на ранніх етапах, починаючи з 2023 року поступово активізували свою підтримку. У лютому 2025 року уряд офіційно заявив про продовження фінансової і військової допомоги Україні, наголосивши на незмінності своєї позиції в умовах затяжної війни [102]. В березні 2025 року було анонсовано пакет допомоги на суму 3,8 млрд дол. США на 2026 рік [103], що свідчить про поступову еволюцію позиції Нідерландів. В серпні 2025 року уряд країни приєднався до нового трансатлантичного пакету зброї в межах ініціативи Trump–NATO, що розглядається як символ політичної солідарності із США [104].

Попри стриманість, усі три держави залишаються частиною Common Foreign and Security Policy (CFSP) та European Peace Facility (EPF). Їхній внесок є переважно фінансовим або адміністративним, без прагнення до ініціювання нових безпекових механізмів [97;99;103]. Особливо показовим у цьому контексті є дослідження J. Anicetti, який аналізує рівень включеності Іспанії в європейське оборонне співробітництво в межах постачання зброї, де вказується на мінімальну ініціативність країни у багатосторонніх проектах [86].

Угорщина та Словаччина у 2022–2025 роках стали прикладами внутрішнього спротиву консенсусній зовнішньополітичній позиції Європейського Союзу щодо російсько-української війни. Їхні уряди неодноразово блокували ключові рішення, що стосуються санкційного тиску на РФ, військової допомоги Україні та макрофінансової підтримки, чим поставили під сумнів ефективність єдиної зовнішньої політики ЄС у кризових умовах. У 2024–2025 роках Угорщина та Словаччина неодноразово виступали проти впровадження санкційних пакетів. Зокрема, у червні 2025 року саме ці дві країни заблокували ухвалення 18-го пакету санкцій ЄС проти РФ, незважаючи на підтримку з боку переважної більшості держав-членів та офіційний заклик Європейського парламенту до припинення подібної практики [105;106]. Така поведінка зумовила дискусії щодо зміни механізму прийняття санкцій – ЄС почав розглядати можливість обходу угорського вето

через альтернативні інституційні процедури, зокрема посилену співпрацю [107;108].

Одним з ключових джерел суперечок стала участь Угорщини в ухваленні рішень щодо фінансування військової допомоги. Згідно з повідомленнями, прем'єр-міністр Віктор Орбан активно блокує виділення коштів із Європейського фонду миру, зокрема для забезпечення наступних траншів військової допомоги Україні [109]. У січні 2025 року уряди Угорщини та Словаччини виступили проти створення нового фонду у розмірі 50 млрд євро для підтримки України в рамках багаторічної фінансової перспективи ЄС [110]. Позиція Словаччини після приходу до влади уряду Р. Фіцо набула відкрито проросійських ознак. Прем'єр-міністр неодноразово заявляв про відмову Братислави від надання військової і навіть фінансової підтримки Україні, аргументуючи це небажанням «продовжувати війну» [111].

Особливу стурбованість в ЄС викликає риторика Орбана, який дедалі частіше позиціює себе як опонента загального курсу Євросоюзу. У низці публічних заяв він звинувачував Брюссель у прагненні до конфронтації з Росією, стверджуючи, що «ЄС має план війни» [112]. Подібні виступи підважують не лише єдність санкційної політики, але й перспективу майбутнього розширення ЄС. Орбан також неодноразово виступав проти членства України в Європейському Союзі, навіть після спроб інших країн (зокрема Румунії) розблокувати переговори [113].

Отже, загальносоюзна трансформація векторів зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах повномасштабної війни в Україні виявила не лише адаптацію до нової геополітичної реальності, а й сутнісну переорієнтацію стратегічного бачення ЄС. Впродовж десятиліть інтеграційна модель Євросоюзу базувалась на пріоритетності економічної співпраці, доступу до ринків, енергетичних інтересів та розвитку взаємовигідних партнерств із зовнішніми акторами – навіть попри наявність потенційних політичних загроз. Проте агресія Росії проти України продемонструвала вразливість подібного підходу та поставила безпеку на перший план. Відтак

відбулося чітке зміщення акцентів із «торгового інтересу» до «безпекового імперативу», що охопило всі рівні ухвалення рішень – від національних урядів до інституцій ЄС.

У цьому контексті зросла субстантивна вага Східної Європи в процесах формування зовнішньополітичного порядку денного. Польща, країни Балтії, Чехія та Румунія стали не лише ініціаторами, а й рушіями рішучих рішень у сфері санкцій, військової підтримки України та посилення євроатлантичної співпраці. Раніше периферійні у стратегічному сенсі, ці держави стали епіцентром аналітичного, політичного та оборонного фокусу.

Паралельно з цим, суттєво еволюціонувала ідея стратегічної автономії ЄС. Якщо до 2022 року вона здебільшого трактувалась як інструмент економічної самодостатності та технологічної незалежності, то в умовах війни її наповнення стало безпеково-політичним. Український кейс продемонстрував, що стратегічна автономія має передбачати здатність ЄС діяти оперативно, колективно та ефективно у випадках зовнішньої агресії, без повної залежності від НАТО чи третіх партнерів. Така трансформація відкрила нову фазу становлення ЄС як геополітичного суб'єкта.

Висновки до розділу 2

В другому розділі роботи досліджено напрями політичної реакції ЄС, що охоплюють як нормативно-правові дії, так і мобілізацію інституційних ресурсів. Агресію РФ Європейський Союз офіційно визнав як серйозне порушення норм міжнародного права, з чітким акцентом на підтримку суверенітету й територіальної цілісності України. Реакція ЄС була багатовимірною: ухвалено низку резолюцій Європейського парламенту, стратегічні документи Європейської ради, зокрема декларацію у Версалі та «Стратегічний компас».

Розкрито еволюцію санкційної політики ЄС, що охопила понад 18 пакетів санкцій і поступово охопила всі ключові сфери економіки РФ. Військова підтримка, зокрема через Європейський фонд миру та місію EUMAM, стала свідченням зміни характеру співпраці між ЄС та Україною – від політико-дипломатичного до воєнно-операційного рівня. Значний обсяг макрофінансової допомоги та створення Ukraine Facility стали елементами довгострокової фінансової стратегії ЄС.

Проаналізовано позиції ключових держав-членів, зокрема Німеччини, Франції, Польщі, Італії, країн Балтії та Вишеградської групи, виявлено як консолідаційні, так і деструктивні фактори впливу на спільну зовнішню політику. Конфлікт став каталізатором зміщення зовнішньополітичного фокусу ЄС: із пріоритету економічної взаємодії до безпекового імперативу. У результаті сформувався новий баланс між прагненням стратегічної автономії ЄС і тісною координацією з партнерами по НАТО та G7, що свідчить про глибоку трансформацію як політичного дискурсу, так і інституційної архітектури зовнішньої політики Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Нові стратегічні пріоритети зовнішньої політики ЄС

У контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році Європейський Союз був змушений здійснити суттєвий перегляд своїх базових зовнішньополітичних орієнтирів. Війна поставила під сумнів дієвість дотеперішньої стратегічної парадигми ЄС, заснованої на принципах багатосторонності, економічної інтеграції, дипломатичного стримування та цивільного впливу як основних інструментів зовнішньої політики. Нові обставини актуалізували необхідність переходу до концепції «жорсткої» безпеки, в межах якої пріоритетом стала здатність до оперативного реагування, мобілізації ресурсів і стратегічної автономії у сфері оборони [114].

Унаслідок шоку від початку повномасштабної війни інституції ЄС ініціювали глибоку переоцінку ролі Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP). Відбулося фактичне посилення її військово-оборонного виміру, що раніше залишався обмеженим як у фінансовому, так і в інституційному плані. CFSP почала відігравати системну роль не лише як механізм політичної координації, а і як інструмент фінансування (через European Peace Facility) та організаційного забезпечення місій підтримки безпеки в країнах-партнерах, насамперед в Україні [115].

Формування нової архітектури безпеки в Європейському Союзі стало невід'ємною складовою процесу переосмислення зовнішньої політики після 2022 року. Після десятиліть, упродовж яких безпека асоціювалася передусім із кризовим менеджментом на периферії, тероризмом або нелегальною міграцією, Російське вторгнення в Україну зумовило докорінну зміну підходів. Безпека була виокремлена як ключовий вектор зовнішньополітичної діяльності, що має прямий зв'язок із забезпеченням територіальної цілісності,

обороздатності та геополітичної стабільності європейського континенту [119].

Загострення конфлікту продемонструвало вразливість ЄС до зовнішньої агресії, а отже, актуалізувало необхідність формування нової, багаторівневої архітектури безпеки, яка включає як військовий, так і політичний, економічний і гуманітарний виміри. Особливу увагу було приділено Східній Європі, яка остаточно закріпилася як стратегічно пріоритетний регіон. Україна, зокрема, стала не лише об'єктом допомоги, але й чинником переосмислення самого формату зовнішньополітичного впливу ЄС [118].

У цьому контексті, країни-члени ЄС спільно з інституціями Союзу почали формулювати бачення спільного безпекового простору, який охоплював би Україну, Молдову, Грузію та інші держави Східного партнерства, що поділяють цінності демократії й прагнуть інтеграції до європейських структур. Такий підхід відображає поступовий перехід від концепції "сусідства" до інтеграційної моделі співучасті в архітектурі безпеки Європи [120]. Таким чином, війна проти України стала каталізатором посилення оборонної свідомості ЄС та розширення стратегічного фронту на схід.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, в межах зовнішньої політики Європейського Союзу відбулася чітка регіоналізація пріоритетів, у якій особливе місце зайняло східне сусідство. Україна, Молдова та Грузія, що раніше розглядалися здебільшого в контексті Східного партнерства як країни з поступовою перспективою зближення з ЄС, набули нового стратегічного статусу – «східного форпосту» європейської безпеки.

Російська агресія продемонструвала, що стабільність східного кордону ЄС є визначальною умовою для збереження самого Союзу як політичного та безпекового утворення. У цьому контексті, відбувається не просто перегляд окремих напрямів зовнішньої політики, а трансформація парадигми інтеграції: від поступової адаптації країн-сусідів до стандартів ЄС – до їхнього включення у стратегічне планування ЄС у сфері оборони та безпеки [115].

Особливу увагу Європейський Союз почав приділяти посиленню інституційної та структурної стійкості цих держав до зовнішніх загроз, що виразилося у підтримці реформ, поглибленні секторальної інтеграції, а також у реалізації програм безпекової допомоги. У межах цієї трансформації відбувається інструменталізація геополітичних концептів, зокрема, ідей 3. Бжезінського про «санітарний кордон», який зараз отримує нову інтерпретацію як смуга партнерських, демократичних і стабільних держав, що формують зовнішній щит Європи [116]. Регіоналізація зовнішньої політики ЄС на східному напрямі стала не лише вимушеною відповіддю на агресію РФ, а й початком формування нового геостратегічного порядку, в якому східні партнери ЄС розглядаються не як периферія, а як співвідповідальні суб'єкти європейської стабільності.

Після 2022 року економічна безпека стала не лише елементом внутрішньої політики ЄС, а й системоутворювальним принципом його зовнішньої політики. У відповідь на повномасштабну війну РФ проти України та ескалацію гібридних загроз, Європейський Союз переглянув концепцію економічної стійкості, поставивши за мету мінімізувати стратегічну вразливість на глобальному рівні. Ключовими викликами стали ризики руйнування критичної інфраструктури, дестабілізація енергетичних поставок та деструктивний вплив санкційного протистояння на внутрішні ринки країн-членів [117].

Паралельно, у 2023–2025 рр. були оновлені регламентні засади захисту критичних галузей – запроваджено нові критерії оцінки вразливості постачальних ланцюгів, розширено інструменти протидії іноземним маніпуляціям у стратегічних секторах, зокрема в енергетиці, цифровій інфраструктурі та транспортній логістиці [121]. Зокрема, з 2024 року Єврокомісія ініціювала обов'язкове проведення «стратегічного аудиту вразливості» в країнах-членах, що охоплює інфраструктуру енергопостачання, телекомунікації, фінансові платформи та оборонно-промисловий комплекс.

Трансформація торкнулася не лише цілей, а й механізмів: економічна безпека розглядається як інструмент зовнішньої стабілізації, а не лише захисту внутрішнього ринку [114]. Автори підкреслюють, що для забезпечення автономії в стратегічних галузях запроваджуються цільові фонди, такі як European Chips Act, платформи стратегічного резерву критичних матеріалів та єдині наднаціональні регуляції ринку енергетики. Додатковим виміром стало визнання енергетичної незалежності ключовою умовою політичного суверенітету ЄС. У цьому контексті, Євросоюз остаточно відмовився від довгострокових залежностей від РФ, переорієнтувавши інфраструктуру постачання на LNG-хаби, скандинавські та балтійські мережі, а також розширив угоди з Норвегією, Алжиром і США [117].

У контексті російсько-української війни стратегічна автономія Європейського Союзу зазнала концептуального переосмислення. Якщо раніше ця ідея сприймалася як прагнення до ширшої геополітичної самостійності від США, то після 2022 року пріоритет було зміщено в бік комплементарності з НАТО при збереженні автономних спроможностей у сфері безпеки й оборони. Мова вже не йде про альтернативу трансатлантичному альянсу, а про прагнення створити «інституційно й промислово самодостатній сегмент безпеки» в межах євроатлантичного простору [114].

Це переосмислення має кілька ключових вимірів. По-перше, ЄС ініціював масштабні реформи у сфері оборонної промисловості – створено European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act (EDIRPA) та European Defence Investment Programme (EDIP), що стимулюють спільні закупівлі, локалізацію виробництва та розвиток національних оборонно-промислових кластерів. У цьому контексті, Європейський Союз намагається сформулювати «оборонну спроможність як політичну категорію», відмовляючись від залежності від третіх країн у постачанні критичних технологій та зброї [118]. По-друге, як впливає з аналітичного звіту Європейської ради з міжнародних відносин (Preventing the next war: A

European plan for Ukraine), важливим чинником стала необхідність переосмислення механізмів кризового реагування. Зокрема, запропоновано створити постійно діючі військові контингенти швидкого реагування та спільні платформи для інноваційних оборонних розробок [123].

Таблиця 3.1.

Нові стратегічні пріоритети зовнішньої політики ЄС після 2022 року [123].

Напрямок	До 2022 року	Після 2022 року	Коментар
Оборонна політика	Обмежена координація, залежність від НАТО	Власні ініціативи (PESCO, EPF)	Зростає оборонна спроможність
Енергетична політика	Імпорт з РФ, «зелений курс»	Відмова від енергоносіїв РФ, REPowerEU	Прискорення декарбонізації
Східне партнерство	Обмежені ініціативи	Фокус на Україну, Молдову, Грузію	Поглиблення інтеграції
Цифрова безпека	Часткова стратегія	Цифровий суверенітет, кібербезпека	Посилення кібербезпеки та ІТ-інфраструктури

Після 2022 року солідарність Європейського Союзу з Україною набула статусу системної зовнішньополітичної доктрини, що інтегрується у всі ключові стратегії ЄС. Йдеться не лише про підтримку у протистоянні збройній агресії, а про формування тривалого політичного партнерства, закріпленого у фінансових, правових та безпекових механізмах. У цьому контексті варто виокремити ухвалення Ukraine Facility – довгострокової фінансової програми на 50 млрд євро, яка включає пряму бюджетну підтримку, інвестиції в

інституційну модернізацію, а також стимулювання структурних реформ. Цей механізм виводить політику підтримки України на рівень порівнюваний із pre-accession instruments, фактично перетворюючи її на кандидата особливого статусу [72; 73; 122].

Аналітичні дослідження, зокрема звіт European Council on Foreign Relations «Preventing the Next War», фіксують перехід від реактивної до превентивної стратегії, де підтримка України розглядається як інструмент запобігання новим війнам у Європі, а не лише як захист чинного конфлікту [123]. Більше того, формулювання нової політики сусідства ЄС дедалі тісніше прив'язується до українського кейсу як прецеденту: Євросоюз переглядає свої підходи до відносин із Молдовою, Грузією, Західними Балканами через призму досвіду підтримки України. Таким чином, солідарність перетворюється з гуманітарного імперативу на архітектурну модель майбутньої європейської безпеки.

Отже, з 2022 року зовнішньополітична стратегія Європейського Союзу зазнала докорінної трансформації, що охопила як концептуальний рівень, так і інституційно-практичну площину. На зміну попередній парадигмі, орієнтованій на економічну інтеграцію та дипломатичну стриманість, прийшло бачення ЄС як геополітичного суб'єкта, здатного діяти оперативно, стратегічно та з урахуванням зростаючих безпекових ризиків у регіоні. У центрі нової архітектури безпеки опинилися Східна Європа та, зокрема, Україна, яка перетворилась на каталізатор глибинних змін у пріоритетах ЄС.

Переосмислення CFSP, акцент на стратегічній автономії, формування політики економічної стійкості та безпеки, а також довгострокова політика солідарності з Україною свідчать про перехід до більш системного й захищеного формату зовнішньої дії. Євросоюз дедалі більше інституціоналізує допомогу Києву, закладаючи основу для постійного партнерства. Таким чином, зовнішня політика ЄС набуває рис довгострокової стратегічної візії, що поєднує безпекову відповідальність, політичну суб'єктність та проактивну роль у регіональній стабільності.

3.2 Формування нової автономної ролі ЄС у міжнародних відносинах

Стратегічна автономія Європейського Союзу (ЄС) є концептом, що поступово трансформувався із периферійної ідеї до центрального елементу політичного дискурсу та практичної діяльності у сфері зовнішньої і безпекової політики. Вперше це поняття набуло актуальності в контексті дискусій про необхідність незалежності ЄС від зовнішніх безпекових гарантій після серії міжнародних криз на Балканах у 1990-х роках та іракської війни 2003 року. Із загостренням системних геополітичних викликів, зокрема внаслідок російської агресії проти України, ця ідея отримала нову динаміку.

На інституційному рівні стратегічна автономія ґрунтується передусім на механізмах Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) і Спільної політики безпеки та оборони (CSDP), а також нових фінансових інструментах, таких як Європейський фонд миру (ЕРФ), що створює умови для фінансування військової допомоги третім країнам без залучення бюджету ЄС [11; 12; 62]. Ці інструменти забезпечують можливість ЄС діяти самостійно у сфері управління конфліктами, стабілізації регіонів, миротворчості та військової підтримки партнерів.

Ключовим моментом у процесі інституціоналізації автономності ЄС став Лісабонський договір 2009 року, який посилив компетенції Союзу у сфері зовнішньої політики. Він увів постійну посаду Високого представника із зовнішніх справ і політики безпеки, створив Європейську службу зовнішньої дії (EEAS), та уможливив посилення спільного прийняття рішень і оперативного реагування [25]. Саме завдяки цьому договірному оновленню ЄС здобув функціональні інструменти для посилення ролі як суб'єкта міжнародних відносин. З початком агресії РФ проти України та зниженням передбачуваності зовнішньої підтримки з боку США, ЄС активізував рух до «автономізації» своєї зовнішньої та оборонної політики. ЕРФ, макрофінансова

допомога та спільне фінансування оборонної промисловості стали свідченням поступового розширення функціональної спроможності Союзу діяти незалежно [61; 62].

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році стала вододілом у розвитку зовнішньої політики Європейського Союзу (ЄС), змусивши його переглянути роль і функції у міжнародному порядку. На відміну від попередніх десятиліть, коли ЄС позиціонував себе як переважно «нормативна сила», що просуває цінності, верховенство права та багатосторонню співпрацю, з початком війни постала потреба трансформації в геополітичного гравця, здатного діяти рішуче, швидко і стратегічно [13; 27].

Одним із символів цієї трансформації стала концепція «геополітичної комісії», яку започаткувала Урсула фон дер Ляєн одразу після вступу на посаду голови Європейської комісії. Цей підхід передбачає переорієнтацію політики ЄС на захист власних інтересів і стратегічне планування у нестабільному міжнародному середовищі [1; 27]. Слова про «геополітичну Комісію» з декларативного рівня перейшли у практичну площину після 24 лютого 2022 року, коли ЄС ухвалив безпрецедентні рішення у сфері безпеки, зокрема щодо військової допомоги Україні, санкційної політики та зміцнення оборонного компоненту [1; 39].

Сформувалась нова якість зовнішньої політики, що відзначається відмовою від надмірної залежності від США та НАТО в аспекті європейської безпеки. Хоча трансатлантичне партнерство зберігається, ЄС дедалі активніше демонструє прагнення до автономної стратегії, у якій саме європейські інституції йдуть попереду у прийнятті рішень і реалізації дій [20]. Це засвідчують як фінансові механізми (Європейський фонд миру), так і спроможність до координації зовнішньополітичних позицій у критичних ситуаціях. Як зазначається у наукових працях, цей перехід не означає повної відмови від ціннісного підходу, але додає до нього «силову раціональність» – готовність захищати свої норми через економічний, політичний та інституційний тиск, зокрема через санкції та військову підтримку [13; 39].

Війна в Україні не лише актуалізувала питання геополітичної суб'єктності ЄС, а й стала каталізатором його трансформації з нормативного в стратегічного актора на європейському та глобальному рівнях [1; 20; 39].

У відповідь на зростаючі загрози безпеці, зумовлені війною Росії проти України, Європейський Союз активізував розвиток нових інструментів спільної оборонної політики, які сприяють операціоналізації стратегічної автономії. У цьому контексті ключове значення мають військова допоміжна місія EUMAM, Європейський фонд миру (EPF) та Постійне структуроване співробітництво (PESCO).

Місія EUMAM (European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine) стала першим в історії ЄС повноцінним військовим навчальним форматом, спрямованим на підтримку третьої країни в умовах активної фази війни. Вона є втіленням нової логіки – від стратегічної пасивності до проактивної участі у конфліктах, що мають геополітичне значення для Європи [66]. Місія забезпечує підготовку українських військовослужбовців, координацію військової допомоги від держав-членів і формування стандартів сумісності з європейськими силами [64].

Паралельно розширено функціонал Європейського фонду миру (EPF), створеного як інструмент позабюджетного фінансування військової допомоги. З 2022 року через EPF ЄС уперше надає летальну зброю країні, що не є членом блоку, – що було б політично неможливим у попередні десятиліття [60; 61]. Цей механізм сигналізує про готовність ЄС взяти на себе фінансову відповідальність за безпекову стабільність у своєму географічному оточенні. Доповненням до цих механізмів є PESCO (Permanent Structured Cooperation) – механізм спільного планування, фінансування і реалізації оборонних проєктів, що дозволяє долати фрагментацію європейської оборонної промисловості. У межах PESCO формуються нові спільні програми розробки озброєння, обміну розвіданими та посилення мобільності сил ЄС [62].

Інтеграція EUMAM, EPF та PESCO формує комплексну інституційну архітектуру, яка вперше дозволяє Європейському Союзу діяти як суб'єкт

військової політики не лише у межах колективної оборони, а й як стратегічно автономний гравець у сфері безпеки. Вони забезпечують не лише військову мобілізацію, але й спільне фінансування, координацію ресурсів, та консолідацію оборонної спроможності, що раніше були прерогативою національних урядів [61; 62]. ЄС переходить від координаційної моделі до функціональної спроможності впливати на хід подій у сфері міжнародної безпеки через власні інституції та інструменти, поглиблюючи стратегічну автономію на практичному рівні [66; 64].

Формування стратегічної автономії ЄС не відбувається у вакуумі – воно супроводжується постійним балансуванням між прагненням до більшої самостійності у сфері безпеки та збереженням трансатлантичної солідарності з НАТО і США. Цей процес відображає не лише зовнішньополітичні пріоритети, але й глибокі внутрішньоєвропейські дискусії про безпекову ідентичність Євросоюзу.

Теоретичною і політичною базою для цього балансу є подвійна стратегічна рамка, в якій ЄС позиціонує себе як «комплементарного» партнера НАТО, а не як альтернативу. Основні документи ЄС з безпеки та оборони підкреслюють доповнюваність ролей ЄС і НАТО, з особливим акцентом на спільну мобільність, кіберзахист, військову інфраструктуру, протидію гібридним загрозам [15]. У практичному вимірі це проявляється у спільних ініціативах, таких як EU-NATO coordination projects, які дозволяють державам-членам одночасно брати участь в обох системах безпекового співробітництва. Це включає узгодження військових стандартів, обмін розвіданими, спільні навчання та розвиток сумісності озброєння, що дозволяє уникнути дублювання ресурсів [88].

Однак, питання про рівновагу між автономією та союзництвом залишається предметом гострих дебатів усередині ЄС. З одного боку, Франція традиційно виступає за більшу незалежність від США, просуваючи ідею «європейської стратегічної суверенності». З іншого боку, такі країни, як Німеччина та Італія, хоча й підтримують поглиблення європейської оборонної

співпраці, вважають НАТО наріжним каменем своєї безпеки [78; 76; 83]. Ці відмінності відображаються у підходах до участі у спільних проєктах. Наприклад, Франція фокусується на ініціативах у межах PESCO без прямої участі США, тоді як Німеччина наполягає на координації з НАТО. У країнах Центральної Європи, зокрема Польщі та країнах Балтії, також переважає орієнтація на НАТО як гаранта протидії Росії, що обмежує їхню підтримку радикальніших форм європейської автономії [88]. У цьому контексті стратегічна автономія ЄС радше сприймається як еволюційна, ніж революційна модель розвитку, де зміцнення внутрішньої оборонної спроможності не означає вихід з трансатлантичного формату, а його перебалансування на умовах рівноправного партнерства.

Реалізація концепту стратегічної автономії ЄС істотно залежить від національних безпекових і зовнішньополітичних стратегій держав-членів, які можуть виступати як каталізаторами, так і бар'єрами для спільної європейської дії. Деякі країни ініціюють поглиблення оборонної інтеграції, інші – стримують цей процес через внутрішньополітичні міркування чи геополітичні розрахунки. Одним із головних драйверів трансформації стала Німеччина зі своєю програмною заявою «*Zeitenwende*», проголошеною канцлером Олафом Шольцем у лютому 2022 року [75]. Ця концепція передбачає різке переосмислення оборонної політики, значне збільшення оборонного бюджету, інвестиції в збройні сили та активнішу участь у спільній безпековій архітектурі ЄС. Як показує аналіз [76], «*Zeitenwende*» стала інституціональним і політичним поштовхом до оновлення оборонної політики як у самій Німеччині, так і в межах CSDP.

Франція, зі свого боку, розвиває концепт «суверенної Європи», в якому стратегічна автономія ЄС трактується як геополітична необхідність. Цей підхід акцентує зменшення залежності від США та НАТО, розвиток спільного військово-промислового комплексу, автономного стратегічного планування та незалежних рішень у питаннях безпеки [81]. Однак не всі держави-члени підтримують цю траєкторію. Зокрема, Угорщина та Словаччина проявляють

системну протидію ухваленню спільних рішень, пов'язаних із підтримкою України або розширенням оборонної співпраці. Їхній опортуністичний підхід виявляється у блокуванні санкційних пакетів, спробах обмежити військову допомогу Україні та у використанні національного вето як інструменту політичного торгу [105–110]. Такі дії не лише гальмують реалізацію спільної політики, а й підважують довіру до єдиного фронту ЄС.

Країни Вишеградської групи (особливо Польща та Чехія), з іншого боку, демонструють амбівалентну позицію. З одного боку, вони активно підтримують зміцнення оборонної спроможності ЄС, з іншого – рішуче виступають за збереження пріоритетної ролі НАТО як гаранта безпеки на східному фланзі. Така позиція створює інституційну дихотомію у межах стратегічного дискурсу ЄС [88].

У світлі війни в Україні та зростання глобальної конкуренції в технологічній сфері Європейський Союз дедалі активніше переосмислює своє стратегічне позиціонування в цифровій економіці. Геоекономічний вимір стратегічної автономії ЄС формується навколо концептів цифрового суверенітету, технологічної безпеки та зменшення критичної залежності від третіх країн – передусім США, Китаю та Росії. Поняття *digital sovereignty*, яке стало ключовим у програмних документах ЄС, охоплює контроль над критичною цифровою інфраструктурою, даними, алгоритмами та інноваціями. Йдеться не лише про регулювання великих платформ або захист персональних даних, а про системне посилення спроможності ЄС створювати і володіти власними технологіями в таких сферах, як хмарні обчислення, 5G/6G, квантові технології та штучний інтелект [14].

Одним із аспектів цього курсу є розширення програм із кібербезпеки, особливо в контексті зростання гібридних загроз. Брюссель ініціював створення Цифрового компасу 2030 (*Digital Compass*), а також низку стратегічних альянсів у сферах чипів, обробки даних, ШІ та суперкомп'ютерів. Ці ініціативи спрямовані на скорочення технологічного розриву між ЄС та глобальними лідерами, а також на гарантування цифрової стійкості в умовах

криз. У своєму дослідженні [71] аналітики наголошують, що економічна та технологічна автономія стає елементом не лише конкурентоспроможності, а й економічної безпеки ЄС. Зокрема, енергетичний шантаж з боку Росії після 2022 року показав вразливість ЄС не тільки в енергетичному, а й у цифрово-технологічному вимірі – через залежність від іноземного програмного забезпечення, компонентів і виробничих ланцюгів.

Отже, Європейський Союз після 2022 року опинився на критичному етапі трансформації своєї зовнішньої політики, намагаючись перейти від нормативного до стратегічного типу актора. Формування стратегічної автономії стало не лише реакцією на повномасштабну війну Росії проти України, а й внутрішнім поштовхом до переосмислення глобальної ролі ЄС. Війна прискорила процеси інституційної адаптації, зокрема активізацію CFSP і CSDP, створення нових механізмів, таких як EUMAM та розширення Європейського фонду миру, що свідчить про поступову здатність до автономної дії. Однак автономія залишається умовною: зовнішньополітичні рішення ЄС часто коригуються в координації з НАТО, а політична єдність залежить від внутрішнього консенсусу між державами-членами, зокрема на тлі спротиву окремих урядів. Риторика «геополітичної комісії» ще не повністю підкріплена системною здатністю до незалежних дій.

Таким чином, стратегічна автономія ЄС – це радше процес, ніж досягнутий стан. Вона потребує глибшої інституціоналізації, ресурсного забезпечення, технологічної модернізації та політичної єдності, аби стати реальною основою нової безпекової архітектури в Європі.

3.3. Перспективи розвитку зовнішньополітичної стратегії ЄС в поствоєнній Європі

Після завершення повномасштабної війни в Україні Європейський Союз неминуче зіткнеться з необхідністю переосмислення власної ролі в системі

континентальної безпеки. Очікувані зміни геополітичного балансу сил вимагають формування нової стратегічної парадигми, у центрі якої буде не лише стримування агресії, але й проактивне моделювання порядку на євразійському просторі. У цьому контексті зовнішньополітична стратегія ЄС уже не може спиратися виключно на постулати «нормативної сили», притаманні доктрині 2000–2010-х років [124].

Ключовими викликами у поствоєнному періоді стане необхідність утримувати рівновагу у відносинах з великими глобальними акторами – США, Китаєм та державами Близького Сходу, водночас адаптуючи політику щодо зруйнованої, але все ще небезпечної Росії [12;61]. Йдеться про нову архітектуру безпеки, яка охоплюватиме не лише класичні військові аспекти, а й питання енергетичної стабільності, кіберзахисту та інформаційної стійкості.

Дослідження поточної ситуації вказує на те, що ЄС має перейти від реактивної безпекової політики до системного стримування потенційних загроз. Такий підхід включає довгострокову присутність на східному фланзі, розширення компетенцій зовнішньополітичної служби, а також використання нових інструментів на кшталт Європейського фонду миру (EPF) [66;123]. Таким чином, формування поствоєнного порядку стане тестом на здатність ЄС діяти як геополітична сила нового типу.

У поствоєнний період Україна дедалі більше перетворюється зі сфери зовнішньої допомоги на невід’ємну складову стратегічного простору Європейського Союзу. Така трансформація означає перегляд основ політики ЄС щодо Східного партнерства, з поступовим зсувом акцентів від партнерства до політичного та безпекового співучасті. Інституційна інтеграція України вже не обмежується рамками політики сусідства, а охоплює такі інструменти як CFSP, Європейський фонд миру (EPF) та Ukraine Facility, які забезпечують політичну, військову та фінансову інтеграцію [60;73].

Реалізація програми Ukraine Facility – стратегічно важливого фінансового механізму ЄС – демонструє не лише прагнення підтримати економічну стабільність України, але й включити її у процес довгострокового

планування політики безпеки [69;123]. Це особливо важливо в контексті посилення східного флангу Союзу: Україна розглядається не лише як держава-партнер, а як потенційний стабілізаційний центр на східному рубежі Європи. Формування спільних стратегій між ЄС і Україною вже сьогодні означає перегляд довготривалих підходів до регіональної безпеки та інтеграції, що свідчить про зміну самої сутності зовнішньої політики Євросоюзу у XXI столітті.

Після початку повномасштабної війни в Україні зовнішня політика Європейського Союзу продемонструвала поступовий перехід від реактивного реагування до стратегічної проактивності. Якщо раніше механізми ЄС були сконцентровані переважно на управлінні кризами, то нині дедалі більше уваги приділяється формуванню превентивної політики, яка здатна не лише пом'якшувати наслідки конфліктів, а й упереджувати їхнє виникнення [61]. Цей підхід знайшов вираження у розробці нових фіскальних та оборонних інструментів, зокрема таких, як Європейський фонд миру (EPF) або механізм Ukraine Facility, що вже працює як модель для потенційного копіювання в інших регіонах [61;43]. ЄС активно інвестує в технологічні та цифрові інструменти стратегічної безпеки, що мають не лише оборонну, а й економічну вагу [14]. Суттєве розширення дипломатичної присутності ЄС у зонах підвищеного геополітичного ризику, зокрема в регіонах Чорного моря, Близького Сходу та Субсахарської Африки, свідчить про намір Союзу виступати не просто посередником, а впливовим суб'єктом регіонального врегулювання.

У контексті повномасштабної війни в Україні стратегічне партнерство між ЄС і НАТО набуває нового значення. Сторони прагнуть перейти від символічної координації до практичної синергії в оборонно-безпековій сфері. Зокрема, реалізуються спільні ініціативи щодо підвищення стійкості до гібридних загроз, координації транспортної інфраструктури для військової мобільності та спільного фінансування інноваційних оборонних проєктів [15], [88]. Наразі ЄС не позиціонує себе як конкурента НАТО, однак дедалі

активніше наполягає на автономному стратегічному внеску в європейську безпеку. Це проявляється у зростанні військових ініціатив у межах PESCO, посиленні фінансування через Європейський фонд миру (EPF), а також у прагненні політичного лідерства у кризових регіонах [13].

На тлі геополітичної турбулентності після 2022 року ЄС прагне переформатувати свої підходи до партнерства з країнами поза межами трансатлантичного простору. Особливу увагу приділено країнам, які не визначилися між Заходом і альтернативними центрами сили. У цьому контексті спостерігається розвиток нових форматів дипломатичної присутності, секторальної інтеграції (енергетика, цифровізація) та безпекового діалогу, зокрема через механізми, що доповнюють офіційну політику розширення.

Війна Росії проти України виявила критичну вразливість інституційного механізму зовнішньої та безпекової політики ЄС, насамперед у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) і Спільної політики безпеки й оборони (CSDP). У відповідь на нові загрози серед держав-членів активізувалася дискусія про необхідність переходу від принципу одноголосності до ухвалення рішень кваліфікованою більшістю у сфері зовнішньої політики [11;12]. Такий крок дозволив би ЄС діяти оперативніше в умовах загострення глобальної конкуренції та регіональних конфліктів. Окрім процедурних аспектів, розглядаються сценарії поглиблення оборонного сегменту інтеграції. Зокрема, активне застосування механізмів Європейського фонду миру (EPF), розвиток військових навчальних і оперативних місій (EUMAM), а також модернізація інструментів оперативного планування вказують на спроби посилити CSDP як самостійну платформу спільної оборони [62;66].

Водночас стратегічна автономія дедалі чіткіше виводиться за межі оборонного реагування і набуває інституціоналізованого характеру в політичних стратегіях та нормативно-правових документах. У результаті цього зростає ймовірність формування спільних європейських військових

структур – як частини довгострокового бачення колективної оборони, але без конкуренції з НАТО [11;12]. Реформування CFSP/CSDP стає ключовим інструментом адаптації ЄС до нової стратегічної реальності, де гнучкість і здатність до швидкої реакції визначають ефективність зовнішньої політики.

Попри зусилля Європейського Союзу у формуванні консолідованої зовнішньої політики, внутрішньополітичні ризики залишаються серйозною загрозою для її сталості та ефективності. Одним із головних викликів є фрагментація політичних позицій держав-членів, що унеможлиблює швидке й одностайне прийняття стратегічних рішень. Прикладом цього є блокування санкційної політики проти Росії з боку Угорщини та Словаччини, що неодноразово ставило під сумнів дієвість механізмів зовнішньополітичного впливу ЄС [105–110]. Ці інституційні труднощі підсилюються економічною втомою, викликаною високими соціальними витратами, інфляційним тиском та структурними дисбалансами, пов'язаними з війною в Україні. Значна частина громадян ЄС починає розглядати зовнішньополітичну активність через призму внутрішніх проблем, що знижує рівень суспільної підтримки подальшого стратегічного залучення ЄС у глобальні процеси [81].

Водночас зростає вплив популістських та євроскептичних політичних сил, які використовують риторику національного суверенітету як засіб протидії подальшій інтеграції, зокрема у сфері безпеки. Ці сили – особливо в Італії, Нідерландах, Угорщині – здатні розмивати спільне бачення зовнішньої політики, пропонуючи альтернативні наративи, що апелюють до втоми суспільства та відчуття внутрішніх криз [78], [81]. Таким чином, внутрішня дестабілізація, зумовлена політичною та економічною поляризацією, становить довгострокову загрозу для формування послідовної, ефективною та проактивною зовнішньої політики ЄС.

Отже, зовнішньополітична стратегія Європейського Союзу зазнає глибокої трансформації під впливом повномасштабної війни в Україні. У поствоєнному контексті ЄС дедалі більше усвідомлює необхідність переходу від реактивної до проактивної моделі дій, де стратегічне планування має

випереджати кризи, а не лише реагувати на них. Поступова адаптація структур CFSP та CSDP свідчить про готовність Союзу діяти як єдиний актор не лише в межах власного простору, але й у ширшій геополітичній конфігурації.

Український кейс відіграє роль каталізатора для цієї трансформації. Саме війна в Україні змусила європейські інституції переосмислити базові принципи своєї безпекової парадигми, зокрема розширити концепт східного партнерства до елемента колективної відповідальності. Інтеграція України в стратегічне планування ЄС уже не є лише політичним жестом, а розглядається як довгостроковий структурний вибір.

Попри досягнутий прогрес, стратегічна автономія ЄС залишається скоріше проєктом, ніж реальністю. Її майбутнє залежатиме від здатності подолати внутрішньополітичні бар'єри, забезпечити інституційну гнучкість та зберегти консенсус серед держав-членів в умовах геополітичної турбулентності.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дослідження було здійснено комплексний аналіз трансформації зовнішньої політики Європейського Союзу в контексті нових викликів і перспектив, що постали внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Основну увагу зосереджено на переосмисленні стратегічних орієнтирів ЄС, зокрема у напрямі зміцнення безпекової складової спільної зовнішньої політики та поступового формування здатності до стратегічної автономії.

Проаналізовано, як концепт автономності поступово переходить із теоретичного дискурсу в площину практичних механізмів: через активізацію таких інструментів, як CFSP, CSDP, Європейський фонд миру (EPF), місія EUMAM, PESCO та інші. Окрему увагу приділено національним стратегіям провідних держав-членів, які в окремих випадках виступають як каталізатори поглиблення інтеграції, а в інших – як бар'єри до реалізації єдиної стратегічної лінії.

У контексті поствоєнного прогнозування було виокремлено нові тенденції, серед яких – посилення ролі України у формуванні стратегічного планування ЄС, потенційна еволюція інституційної архітектури CFSP/CSDP, необхідність переосмислення трансатлантичних відносин та партнерств у ширшому глобальному вимірі. Також ідентифіковано внутрішньополітичні ризики – фрагментацію, популізм, економічну втому – як ключові обмеження для реалізації довгострокових амбіцій.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто поставленої мети — проаналізовано еволюцію зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російського вторгнення в Україну та обґрунтовано нові стратегічні орієнтири її розвитку у сфері безпеки й міжнародних відносин. На основі проведеного дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Проаналізовано понятійно-категоріальний апарат і визначено основні принципи формування зовнішньої політики ЄС. Доведено, що сучасна зовнішня політика Європейського Союзу є складним феноменом, який поєднує міжурядову координацію та наднаціональне управління. Визначено, що її ціннісно-нормативну основу становлять принципи демократії, верховенства права, поваги до прав людини та міжнародного права, які водночас формують основу для «нормативної сили» ЄС. У роботі обґрунтовано, що стратегічна автономія та м'яка сила стають ключовими концептами європейської зовнішньополітичної ідентичності.

2. Розкрито інституційну структуру формування зовнішньої політики ЄС. Визначено функціональні ролі основних інституцій — Європейської ради, Ради ЄС, Європейської комісії, Високого представника та Європейської служби зовнішніх дій. Доведено, що поліцентрична модель управління забезпечує баланс між державами-членами та інституціями, але водночас породжує фрагментацію та уповільнює ухвалення рішень. З'ясовано, що інституційні обмеження залишаються однією з головних перешкод для посилення суб'єктності ЄС на міжнародній арені.

3. Обґрунтовано методологічні підходи й інструменти дослідження зовнішньої політики ЄС. Застосовано інституційний, політико-правовий, компаративний, кейс- та дискурсивний методи, що дозволило комплексно охарактеризувати процес формування зовнішньополітичної стратегії Союзу. Визначено, що для аналізу зовнішньої політики ЄС необхідне поєднання

теоретичних парадигм — конструктивізму, неінституціоналізму та нормативного підходу.

4. Визначено ключові напрями політичної реакції Європейського Союзу на російське вторгнення в Україну. Проаналізовано динаміку ухвалення спільних політичних рішень, починаючи з 2022 року, зокрема в межах санкційних, безпекових та гуманітарних механізмів. Доведено, що російська агресія стала каталізатором глибокої трансформації зовнішньої політики ЄС, яка набула рис стратегічного переосмислення і посилення європейської єдності.

5. Досліджено санкційну політику, військову та фінансову підтримку України як ключові інструменти зовнішньої політики ЄС. Встановлено, що санкційні пакети Євросоюзу є безпрецедентними за масштабом і координацією, а створення Європейського механізму миру відкрило новий етап у розвитку оборонного виміру CFSP/CSDP. Доведено, що фінансова допомога, макрофінансування, військові місії та програми відновлення України стали проявом еволюції від «м'якої» до «комплексної сили» ЄС.

6. Проаналізовано трансформацію позицій провідних держав-членів ЄС і вплив цих змін на зовнішньополітичні вектори Союзу. Виявлено, що Німеччина, Франція, Польща та країни Балтії стали головними архітекторами нової європейської політики безпеки. Доведено, що війна в Україні спричинила переосмислення стратегічних підходів держав-членів і сприяла формуванню нової моделі європейського лідерства на принципах спільної відповідальності та оборонної солідарності.

У цілому дослідження показало, що війна в Україні стала точкою неповернення для зовнішньої політики Європейського Союзу. ЄС переходить від нормативного ідеалізму до прагматичного реалізму, не втрачаючи при цьому своїх ціннісних орієнтирів. Зовнішньополітична стратегія Союзу трансформується в напрямі більшої автономії, оборонної спроможності та відповідальності за безпеку на європейському континенті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитренко С. П., Дмитренко О. С., Жабінець Н. В. Європейський Союз: переосмислення безпекової та зовнішньої політики. *Public Management and Policy*. 2025. № 5(9). URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/230/219> (дата звернення: 18.09.2025).
2. Гірман А. П., Волкова В. А., Ковальчук А. О. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки Європейського Союзу. *Політикус : наук. журнал*. 2020. № 6. С. 13–16.
3. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
4. Дір І. Ю. Спільні політики Європейського Союзу. Ужгород, 2024. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d5849389-e528-4ecc-b3a9-8c8532e0c9b6/content> (дата звернення: 18.09.2025).
5. Федюніна О. Європейські цінності як інструмент зовнішньої політики ЄС. *Український щорічник з європейських інтеграційних студій*. 2024. С. 51–55.
6. Ергюн М. Співвідношення національного та наднаціонального рівнів формування зовнішньої політики Європейського Союзу. *Грані*. 2020. № 23(10). С. 58–67.
7. Грубінко А. В. Роль Великої Британії у становленні зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу (1990–2019 рр.). *Сторінки історії : збірник наукових праць*. 2021. Вип. 52. С. 298–322.
8. Хижняк Л. М., Хижняк О. В. Соціальні блокатори стратегічного бачення зовнішньої політики Європейського Союзу. *Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу*. 2022. С. 105–110.

9. Грицяк І. А. Спільні зовнішня, безпекова та оборонна політики Європейського Союзу. Наукові перспективи : журнал. 2025. № 4(58). С. 1012–1025.
10. Грубінко А. Механізм європейського політичного співробітництва в історії зовнішньої і безпекової політики Європейського Співтовариства (60–80-ті роки ХХ ст.). Європейські історичні студії. 2024. № 28. С. 6–22.
11. Wessel R. A. General Principles in EU Common Foreign and Security Policy. Research Handbook on General Principles in EU Law. Edward Elgar Publishing, 2022. P. 607–624.
12. Keukeleire S., Delreux T. The Foreign Policy of the European Union. Bloomsbury Publishing, 2022. 482 p.
13. Zielonka J. (Ed.). Paradoxes of European Foreign Policy. BRILL, 2023. 181 p.
14. Broeders D., Cristiano F., Kaminska M. In search of digital sovereignty and strategic autonomy: Normative power Europe to the test of its geopolitical ambitions. JCMS: Journal of Common Market Studies. 2023. Vol. 61, № 5. P. 1261–1280.
15. Hill C., Smith M., Vanhoonacker S. (Eds.). International Relations and the European Union. Oxford University Press, 2017. 570 p.
16. Lelieveldt H., Princen S. The Politics of the European Union. Cambridge University Press, 2023. 284 p.
17. Bulmer S., Wessels W. The European Council: Decision-making in European Politics. London : Macmillan, 2016. 288 p.
18. Westlake M., Galloway D., Digneffe T. The Council of the European Union. London : John Harper, 2006. 456 p.
19. Schütze R. European Constitutional Law. Cambridge University Press, 2012. 484 p.
20. Остапенко Р., Ковалевська Н. Модель спільної зовнішньої політики ЄС: виклики в умовах глобальних криз. Геополітика України: історія і сучасність. 2025. № 1(34). С. 80–85.

21. Юдіна Г. І. Особливості функціонування інституційного механізму Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 4, Вип. 85. С. 370–377.
22. Прокопенко Л. Л., Рудік О. М., Рудік Н. М. Інституційна система ЄС : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. 226 с.
23. Каненберг-Сандул О. К. Еволюція трансформації інституційних повноважень Європейського Союзу. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/part_2/44.pdf (дата звернення: 18.09.2025).
24. About the European Commission. URL: https://commission.europa.eu/about_en (дата звернення: 18.09.2025).
25. Maican O. H. Treaty of Lisbon-An European Constitution? Perspectives of Law and Public Administration. 2023. Vol. 12, № 3. P. 469–480.
26. Bicchi F., Schade D. Whither European diplomacy? Long-term trends and the impact of the Lisbon Treaty. Cooperation and Conflict. 2022. Vol. 57, № 1. P. 3–24.
27. Hoffman J. Y. From Normative Power Europe to Normative Power Everywhere: Towards a Global Normative Imperative. St Antony's International Review. 2024. Vol. 19, № 1. P. 63–79.
28. Савчук В. Р. Перші етапи ескалації агресії Російської Федерації в Україні: реакція Європейського Союзу та спроби врегулювання конфлікту. Регіональні студії: науковий збірник. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2024. Вип. 39. С. 134–141.
29. Сидяга В. В. Трансформація безпекової політики Європейського Союзу в умовах російської агресії проти України: інституційний та концептуальний виміри. Актуальні проблеми сталого розвитку. 2025. Т. 2, № 5. С. 220–234.
30. Медвідь О., Свястин І. Реакція міжнародного співтовариства на початок широкомасштабного російського вторгнення на територію України (2022). Axis Europae. 2025. № 6. С. 131–140.

31. Лапан Т., Химович О. Відносини міжнародного співтовариства на війну між Росією та Україною: огляд сприйняття та позиції. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*. 2024. С. 353–358.
32. Андрощук І. М., Свідерська О. І. Імідж України серед держав Вишеградської групи після повномасштабного російського вторгнення в 2022 році. *Політикус : наук. журнал*. 2023. № 6. С. 62–69.
33. Основенко М. Реакція світової спільноти: засудження агресії РФ проти України та перші санкції проти Росії. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2025. С. 7–8.
34. Булана Є. Реакція ЄС на війну Росії проти України як маркер занепаду європейських цінностей. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2022. С. 95–98.
35. Горюнова Є. О. Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014–2022 рр.). *Політикус : наук. журнал*. 2022. Спецвипуск. С. 45–51.
36. Залужний В. Ф., Кармазіна М. С., Мокляк С. П. Безпека Європи: загрози і тенденції в контексті української перспективи. *Military Strategy and Technology*. 2025. Т. 1, № 1. С. 8–22.
37. Maurer H., Whitman R. G., Wright N. The EU and the invasion of Ukraine: a collective responsibility to act? *International Affairs*. 2023. Vol. 99, № 1. P. 219–238.
38. Baracani E., Danesi M. The European Parliament's foreign policy behaviour: the case of EU foreign policy towards Ukraine following the Russian war of aggression. *European Security*. 2025. P. 1–25.
39. Bosse G. The EU's response to the Russian invasion of Ukraine: invoking norms and values in times of fundamental rupture. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2024. Vol. 62, № 5. P. 1222–1238.
40. Steiner N. D., Berlinschi R., Farvaque E., Fidrmuc J., Harms P., Mihailov A., Stanek P. Rallying around the EU flag: Russia's invasion of Ukraine and attitudes toward European integration. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2023. Vol. 61, № 2. P. 283–301.

41. Висновки Європейської Ради щодо неспровокованої та невиправданої військової агресії Росії проти України, 24 лютого 2022 р. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-council-conclusions-24-february-2022-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8-%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%82%D0%B0_uk (дата звернення: 20.09.2025).

42. Версальська декларація. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).

43. Стратегічний компас для безпеки та оборони. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (дата звернення: 20.09.2025).

44. Borrell J. Прогрес у реалізації Стратегічного компасу. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Implementation-of-strategic-compass-2024.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).

45. Реакція ЄС на російське вторгнення в Україну. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9503/CBP-9503.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).

46. Хронологія – Реакція ЄС на військову агресію Росії проти України. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-solidarity-ukraine/timeline-russia-military-aggression-against-ukraine> (дата звернення: 20.09.2025).

47. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1. URL: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/a-res-es-11-1.php> (дата звернення: 20.09.2025).

48. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/7. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/7> (дата звернення: 20.09.2025).
49. Поліщук І. Міжнародні відносини: Україна–Європейський Союз. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. № 2(16). С. 51–62.
50. Common Foreign and Security Policy. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/common-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 03.10.2025).
51. Санкції ЄС проти Росії внаслідок вторгнення в Україну. Європейська Комісія. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk (дата звернення: 03.10.2025).
52. Санкції проти фізичних осіб, компаній та організацій. Європейська Комісія. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/sanctions-against-individuals-companies-and-organisations_uk (дата звернення: 03.10.2025).
53. Working Party of Foreign Relations Counsellors (Relex). URL: [https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/mpo/2025/6/groep-raden-buitenlandse-betrekkingen-relex-\(355533\)](https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/mpo/2025/6/groep-raden-buitenlandse-betrekkingen-relex-(355533)) (дата звернення: 03.10.2025).
54. Coreper II. Consilium. URL: [https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/mpo/2022/12/coreper-ii-\(326717\)](https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/mpo/2022/12/coreper-ii-(326717)) (дата звернення: 03.10.2025).
55. Пастовенський А. С. Політика санкцій Європейського Союзу щодо Російської Федерації: інструмент захисту міжнародного правопорядку. URL: http://politicus.od.ua/1_2025/33.pdf (дата звернення: 03.10.2025).
56. Timeline – Packages of sanctions against Russia since February 2022. Council of the EU. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/timeline-packages-sanctions-since-february-2022> (дата звернення: 03.10.2025).

57. EU sanctions in response to the situation in Ukraine. URL: <https://www.gov.ie/en/department-of-transport/publications/eu-sanctions-in-response-to-the-situation-in-ukraine> (дата звернення: 03.10.2025).

58. Sanctions against Russia: What has changed in 2025? URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-10342/CBP-10342.pdf> (дата звернення: 03.10.2025).

59. Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом. Офіс Президента України. URL: <https://president.gov.ua/news/spilni-bezpekovi-zobovyazannya-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801> (дата звернення: 03.10.2025).

60. Підтримка ЄС для України: Рада погодила збільшення підтримки України в межах Європейського фонду миру. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B0-%D1%94%D1%81-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B0%D1%85-%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%83-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83_uk (дата звернення: 03.10.2025).

61. Fabbrini F. Funding the war in Ukraine: The European Peace Facility, the macro-financial assistance instrument, and the slow rise of an EU fiscal capacity. *Politics and Governance*. 2023. Vol. 11, № 4. P. 52–61.

62. Rehl J. The European Peace Facility. A further step towards an EU Defence Union. *European Security*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2022. P. 83–106.
63. Романюк Н. І. Місія EUMAM як новий формат співпраці України з ЄС. *Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки*. 2023. С. 37–39.
64. Vovchuk L. EU military assistance to Ukraine during 2023–2025. *Scientific and Practical Journal “Materials of Scientific Conferences of the Petro Mohyla Black Sea National University”*. 2025. № 1. P. 39–41.
65. Толстов С. Структури та механізми багатосторонньої співпраці держав ЄС у сфері безпеки й оборони. *Україна дипломатична*. 2024. № 25. С. 768–783.
66. Romanyshyn I., Bergmann J. Preference convergence, functional pressure and supranational entrepreneurship: explaining the launch and design of the EU’s military assistance mission to Ukraine. *European Security*. 2025. P. 1–21.
67. Трещов М. Фінансове забезпечення відновлення та реконструкції України у повоєнний період. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 2(14). С. 19–40.
68. Васильченко М. І. Відбудова та відновлення економіки України: проблеми, перспективи та фінансова допомога ЄС. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/13960/1/%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2020.10.2023.pdf (дата звернення: 03.10.2025).
69. Богданюк В. Фінансова підтримка України Європейським Союзом в умовах повномасштабної російської агресії: тенденції та перспективи. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2024. С. 16–18.
70. Kurnosenko L. Проблеми та особливості міжнародної фінансової підтримки України в умовах війни. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 15. P. 255–274.

71. Blanchard O., Pisani-Ferry J. Fiscal support and monetary vigilance: economic policy implications of the Russia-Ukraine war for the European Union. Bruegel Policy Contribution. 2022. № 06/2022. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/270497/1/1810083990.pdf> (дата звернення: 03.10.2025).

72. Богатирьова А. О., Дзяд О. В. Новий інструмент підтримки України від ЄС – Фонд Ukraine Facility. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. Випуск 159 (спецвипуск). Ч. 2. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, 2024. С. 66–68.

73. Ukraine Facility. Enlargement and Eastern Neighbourhood. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/ukraine-facility_en (дата звернення: 03.10.2025).

74. Наумкіна С. М. Політика «Zeitenwende» у Німеччині та її вплив на безпекову архітектуру Східної Європи: український вимір. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2025. С. 272–277.

75. Regierungserklärung. Bundeskanzler Olaf Scholz: Wir erleben eine Zeitenwende. URL: https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw08-sondersitzung-882198?enodia=eyJleHAiOjE3MDY3MTY0NDksImNvbniRlbnQiOnRydWUsImF1ZCI6ImF1dGgiLCJlb3N0Ijojd3d3LmJ1bmRlc3RhZy5kZSIsIiNvdXJjZUIQIjoiNjYuMjQ5LjcyLjIwNSIsIkNvbniZpZ0lEIjojOGRhZGNIMTI1ZmQyYzZM5MzJiOTQzYjUyZTIkMmNkNjUwNTc1NGUxNjIyMTJhMmNIMWJiNWFmMTVjMGQ0YmJmZSJ9.aPRtJKXvIFghvw0QRTYzACLpWFXvetVuwJpEmf_XdRE= (дата звернення: 03.10.2025).

76. Kosman M. M. Germany's national security strategy in the context of Zeitenwende. Świat Idei i Polityki. 2024. Vol. 23, № 2. P. 63–74.

77. Подворна О. Російсько-українська війна як фактор трансформації зовнішньої та безпекової політики ФРН. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2022. № 46. С. 22–34.

78. Bunde T. Zeitenwende as a foreign policy identity crisis: Germany and the travails of adaptation after Russia's invasion of Ukraine. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2025. Vol. 0, № 0. URL: <https://doi.org/10.1177/13691481241311568> (дата звернення: 03.10.2025).
79. Nabers D., Stengel F. A. Crisis and change in post-Zeitenwende German security policy. *Politische Vierteljahresschrift*. 2025. Vol. 66, № 1. P. 19–44.
80. Mello P. A. The party politics of national role contestation: Germany's 'traffic light' coalition and the Russian war against Ukraine. *Cambridge Review of International Affairs*. 2025. P. 1–24.
81. Hajko J. French attitude to Ukraine's EU membership: from indifference through securitisation to alternatives. *Journal of Contemporary European Studies*. 2024. Vol. 32, № 4. P. 1291–1306.
82. Welc H. Macron in praise of folly? How Macron's France seeks to gain from power vacuum during the war in Ukraine. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*. 2023. № 52(3). P. 117–129.
83. Tanevski S. French diplomacy and the war in Ukraine. *Knowledge-International Journal*. 2025. Vol. 69, № 1. P. 335–340.
84. Nougé J. Lessons from Ukraine: Macron's European policy in the wake of the war. *St Antony's International Review*. 2023. Vol. 18, № 1. P. 249–267.
85. Rösch F. Realism, the War in the Ukraine, and the Limits of Diplomacy. *Analyse & Kritik*. 2022. Vol. 44, № 2. P. 201–218.
86. Anicetti J. EU arms collaboration, procurement, and offsets: the impact of the war in Ukraine. *Policy Studies*. 2024. Vol. 45, № 3–4. P. 443–466.
87. Cafruny A., Fouskas V. K. Ukraine, Europe, and the re-routing of Globalization. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2024. Vol. 26, № 1. P. 1–22.
88. Urbanovská J., Chovančík M., Brajerčíková S. Minilateral Cooperation in the EU's Post-Brexit Common Security and Defence Policy: Germany and the Visegrád Countries. *Europe-Asia Studies*. 2022. Vol. 74, № 3. P. 402–425.

89. Atkinson R. Collaboration among NATO's defence innovators: Lessons from Poland. *Security and Defence Quarterly*. 2025. Vol. 51, № 3. URL: <https://securityanddefence.pl/pdf-205139-128797?filename=128797.pdf> (дата звернення: 03.10.2025).
90. Оciepa-Kicińska E., Gorzałczyńska-Koczkodaj M. Forms of aid provided to refugees of the 2022 Russia–Ukraine war: The case of Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, № 12. P. 7085.
91. Szeptycki A. Polish assistance for the Ukrainian refugees: Current state and perspectives of research. *Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny*. 2024. № 2. P. 53–73.
92. Сухобокова О. Р. Гуманітарна допомога країн Балтії Україні на початку повномасштабної війни Росії проти України (лютий–травень 2022). *Європейські історичні студії*. 2022. № 21. С. 113–126.
93. Гневашева А. В. Аспекти міжнародної військової допомоги Польщі та країн Балтії Силам оборони України у роки широкомасштабної агресії РФ (2022–2023). *Військово-науковий вісник*. 2025. № 43. С. 125–142.
94. Ободянський Я. М. Збройний конфлікт в Україні та нова безпекова архітектура країн Балтії і Центрально-Східної Європи: роль армії та громадянського суспільства. *Регіональні студії : науковий збірник*. Ужгород : Видавничий дім “Гельветика”, 2025. Вип. 41. С. 72–77.
95. Berzins J. Willingness to fight for Ukraine: Lessons for the Baltic states. *BSR Policy Briefing*. 2022. P. 2–19.
96. Upadhyay A. Small States in a Transforming World: The Baltic Response to the War in Ukraine. *The Baltics in a Changing Europe*. Singapore : Palgrave Macmillan, 2024. P. 35–51.
97. Coticchia F., Joachim J., Nijhuis C., Verbeek B., Zaslove A. The foreign policy of populist governed Middle powers: Italy and the Russia-Ukraine war. *Cambridge Review of International Affairs*. 2025. P. 1–21.

98. La Barbera F., Altamura C., Riverso R. Feeling Threatened by the War in Ukraine: A Study in Italy on Identification, Entitativity and Attitudes Toward the EU. *Europe's Journal of Psychology*. 2025. Vol. 21, № 1. P. 25. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11960571> (дата звернення: 03.10.2025).

99. Coticchia F., Verbeek B. When populist friends abroad hurt you at home: How populist leaders in Italy and the Netherlands coped with the Russian-Ukrainian war. *Political Communication and Performative Leadership: Populism in International Politics*. Cham : Springer International Publishing, 2023. P. 125–145.

100. Balcells L., Tellez J. F., Villamil F. The wars of others: the effect of the Russian invasion of Ukraine on Spanish nationalism. *The Journal of Politics*. 2024. Vol. 86, № 1. P. 352–357.

101. Quintanal G. A., Boulos S., Radeljić B. The war in Ukraine and the EU's geopolitical role in Spanish media discourses. *Media and Communication*. 2023. Vol. 11, № 4. P. 20–33.

102. After three years of war, the Netherlands continues to support Ukraine. *Government of the Netherlands*. URL: <https://www.government.nl/latest/news/2025/02/24/3-years-war-in-ukraine-netherlands-support> (дата звернення: 03.10.2025).

103. Netherlands pledges \$3.8 billion in support to Ukraine for 2026. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/netherlands-pledges-38-billion-support-ukraine-2026-2025-03-05> (дата звернення: 03.10.2025).

104. The Netherlands announces weapons package for Ukraine under new Trump-NATO initiative. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/08/05/the-netherlands-announces-weapons-package-for-ukraine-under-new-trump-nato-initiatives> (дата звернення: 03.10.2025).

105. Угорщина та Словаччина блокують 18-й пакет санкцій ЄС проти РФ: позиції Литви та України. URL: <https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2597452/ugorshchina-ta-slovachchina-blokuiut-18-i-paket-sanktsii-es-proti-rf-pozitsiyi-litvi-ta>

[ukrayini?srsId=AfmBOopG2Yla8-kE1zZGptVgZ74ow6glu1IE3qIrTJr_4YmxJQ1aB9Nk](https://www.ukrayini.com.ua/news/ukrayini?srsId=AfmBOopG2Yla8-kE1zZGptVgZ74ow6glu1IE3qIrTJr_4YmxJQ1aB9Nk) (дата звернення: 03.10.2025).

106. Європарламент закликав Угорщину та Словаччину припинити блокування санкції проти Росії. URL: <https://suspilne.media/1062557-evroparlament-zaklikav-ugorsinu-ta-slovaccinu-pripiniti-blokuvanna-sankcii-proti-rosii> (дата звернення: 03.10.2025).

107. Євросоюз планує запроваджувати санкції проти Росії без Угорщини: як зміниться механізм. URL: <https://prm.ua/yevrosoiuz-planuie-zaprovadzhuvaty-sanktsii-proty-rosii-bez-uhorshchyny-iak-zminytsia-mekhanizm> (дата звернення: 03.10.2025).

108. ЄС узгодив новий шлях, як обійти вето Угорщини і зберегти санкції проти РФ — FT. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/yes-znayshovshlyah-obhodu-veto-ugorshchini-dlya-zberezhennya-sankciy-proti-rf-pishe-ft-50513411.html> (дата звернення: 03.10.2025).

109. Орбан придумав, як заблокувати важливе джерело військової допомоги Україні. URL: <https://www.unian.ua/world/orban-bridumav-yak-zablokuvati-vazhlive-dzherelo-viyskovoji-dopomogi-ukrajini-13111932.html> (дата звернення: 03.10.2025).

110. Politico: Угорщина та Словаччина виступили проти виділення Україні 50 млрд євро із фонду ЄС. URL: <https://suspilne.media/603457-politico-ugorsina-ta-slovaccina-vistupili-proti-vidilenna-ukraini-50-mlrd-evro-iz-fondu-es> (дата звернення: 03.10.2025).

111. Словаччина не надаватиме фінансової й військової підтримки Україні для продовження війни – Фіцо. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3965905-slovaccina-ne-nadavatime-finansovoi-j-vijskovoji-pidtrimki-ukraini-dla-prodovzenna-vijni-fico.html> (дата звернення: 03.10.2025).

112. Орбан заявив, що ЄС нібито прагне конфронтації з Росією: «У них є план війни». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4043153-orban>

[zaaviv-so-es-nibito-pragne-konfrontacii-z-rosieu-u-nih-e-plan-vijni.html](https://www.radiosvoboda.org/a/news-orban-ukraina-es/33546223.html) (дата звернення: 03.10.2025).

113. Орбан знову виступив проти членства України в ЄС після намагань Кошти розблокувати переговори. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-orban-ukraina-es/33546223.html> (дата звернення: 03.10.2025).

114. Дмитренко С. В., Дмитренко О. В., Жабінець Н. В. Європейський Союз: переосмислення безпекової та зовнішньої політики. *Public Management and Policy*. 2025. № 5(9). URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/230/219> (дата звернення: 04.10.2025).

115. Коцур Л. Стратегії підтримки України від ЄС та НАТО у відповідь на повномасштабну агресію Російської Федерації. *Українські історичні студії*. 2023. № 13/55. С. 177–193.

116. Кирчів А. Інструменталізація міжнародно-політичної парадигми З. Бжезінського у формуванні регіональних пріоритетів зовнішньої політики України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2024. № 50. С. 87–106.

117. Лизун М. В., Озарко К. С. Економічна безпека ЄС та України: нові виклики та загрози. *Серія: Економіка*. 2023. № 25. С. 117–127.

118. Балабаниць А. В. Стратегічні пріоритети безпекової політики України в умовах зовнішньої агресії. *Серія: Економіка*. 2024. № 28. С. 5–15.

119. Дорош Л. О., Горбачова Л. Є. Трансформація стратегічних планів та безпекових політик провідних держав та об'єднань у світлі російсько-української війни. *From Science to Practice: Innovations Across Life Domains: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, July 3–4, 2025. Dnipro, Ukraine : FOP Marenichenko VV, 2025*. С. 72.

120. Таран Є. І. Виклики та перспективи для України в умовах інтеграції у міжнародні безпекові структури. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. № 1. С. 70–76.

121. Дорош Л. Еволюція нормативно-правового забезпечення безпеки ЄС: пошук та визначення ключових пріоритетів. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2023. № 46. С. 262–270.

122. EU solidarity with Ukraine. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine_en (дата звернення: 04.10.2025).

123. Preventing the next war: A European plan for Ukraine. ECFR. URL: <https://ecfr.eu/publication/preventing-the-next-war-a-european-plan-for-ukraine> (дата звернення: 04.10.2025).

124. Diez T., Pace M. Normative power Europe and conflict transformation. Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives. London : Palgrave Macmillan UK, 2011. P. 210–225.

АНОТАЦІЯ

Сучкова А. І. Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни (магістерська робота). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 97 с. (рукопис).

Кваліфікаційна робота магістра присвячена комплексному дослідженню трансформації зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах, спричинених повномасштабним вторгненням Росії в Україну та зміною безпекової архітектури континенту. Визначено теоретичні засади формування зовнішньої політики ЄС, охарактеризовано її сутність та цілі (м'яка та нормативна сила) у контексті сучасних міжнародних відносин, а також обґрунтовано, що стратегічна автономія стає ключовим концептом європейської зовнішньополітичної ідентичності.

Окрему увагу приділено аналізу нормативних та інституційних основ реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Розглянуто роль ключових інституцій (Європейська Рада, Високий представник, Європейська служба зовнішніх дій) у процесі ухвалення рішень, а також проаналізовано динаміку ухвалення санкційних пакетів та застосування Європейського механізму миру (ЕРМ). Охарактеризовано сучасні доктрини та стратегії ЄС, зокрема «Стратегічний компас» (2022 р.), як відповідь на агресію, що демонструє перехід Союзу до «комплексної сили».

Розглянуто стратегічні напрями трансформації зовнішньої політики ЄС у глобальному середовищі, включно з посиленням оборонної спроможності, енергетичної безпеки та протидією дезінформації. З'ясовано вплив російсько-української війни на трансформацію позицій провідних держав-членів (Німеччина, Франція) та їхній внесок у формування нових зовнішньополітичних векторів. Окреслено перспективи інтеграції України та формування нової архітектури безпеки на континенті, підкресливши роль українського кейсу як центрального фактора цієї трансформації.

Ключові слова: зовнішня політика ЄС, російсько-українська війна, стратегічна автономія, санкційна політика, Європейський механізм миру, Стратегічний компас, безпекова політика.

ANNOTATION

Suchkova A. I. The Transformation of the European Union's Foreign Policy in the Context of the Russian-Ukrainian War (master's work). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 97 p. (manuscript).

The Master's Thesis is devoted to a comprehensive study of the transformation of the European Union's foreign policy in the modern conditions caused by Russia's full-scale invasion of Ukraine and the changing security architecture of the continent. The theoretical foundations for the formation of EU foreign policy are defined, its essence and goals (soft power, normative power) in the context of contemporary international relations are characterized, and it is substantiated that strategic autonomy is becoming a key concept of the European foreign policy identity.

Particular attention is paid to the analysis of the normative and institutional foundations for the implementation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP). The role of key institutions (European Council, High Representative, European External Action Service) in the decision-making process is considered, and the dynamics of sanctions packages adoption and the use of the European Peace Facility (EPF) are analyzed. Contemporary doctrines and strategies of the EU, particularly the "Strategic Compass" (2022), are characterized as a response to aggression, demonstrating the Union's transition to "comprehensive power."

The strategic directions of the transformation of EU foreign policy in the global environment are examined, including the strengthening of defense capabilities, energy security, and counteracting disinformation. The influence of the Russian-Ukrainian war on the transformation of the positions of leading member states (Germany, France) and their contribution to the formation of new foreign policy vectors are clarified. The prospects for Ukraine's integration and the formation of a new security architecture on the continent are outlined, emphasizing the role of the Ukrainian case as a central factor in this transformation.

Key words: EU foreign policy, Russian-Ukrainian war, strategic autonomy, sanctions policy, European Peace Facility, Strategic Compass, security policy.

ВІДГУК

керівника кваліфікаційної роботи магістра
студентки 2-го курсу, групи УВ-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

ОПП «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Сучкової Анастасії Ігорівни

на тему «Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах
російсько-української війни»

1. Актуальність теми дипломного дослідження. Тема дипломного дослідження «Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни» є надзвичайно актуальною та своєчасною. Вторгнення РФ в Україну стало каталізатором глибинних змін у міжнародних відносинах та вимагає від ключових глобальних гравців, зокрема Європейського Союзу, кардинального переосмислення своєї ролі та інструментів зовнішньої політики. Здобувачка слушно акцентує увагу на переході ЄС від ролі переважно "м'якої сили" (soft power) до посилення геополітичної складової своєї зовнішньої діяльності. Вивчення цих трансформацій, зокрема впровадження жорстких санкційних механізмів, надання військової та фінансової допомоги Україні, а також перегляд політики безпеки та оборони ЄС, має ключове значення для розуміння сучасної європейської та глобальної політики. Актуальність роботи також підтверджується її значущістю для національних інтересів України, оскільки ефективність зовнішньої політики ЄС прямо впливає на підтримку нашої держави та на архітектуру європейської безпеки.

2. Позитивні аспекти роботи. Здобувачка продемонструвала здатність до системного аналізу, поєднавши теоретичні концепції зовнішньої політики ЄС (ліберальний інтерговернменталізм, нова інституціональна теорія) з глибоким вивченням емпіричного матеріалу щодо реакції ЄС на російсько-українську війну. На високому рівні проведено аналіз ключових вимірів трансформації зовнішньої політики ЄС, зокрема у сферах безпеки, оборони, санкційної політики та політики розширення (надання статусу кандидата Україні та Молдові). Виокремлено основні тренди використання ЄС нових інструментів впливу та продемонстровано його здатність швидко адаптуватися до кризових умов, відходячи від консенсусних процедур у питаннях зовнішньої політики. У роботі використано широкий спектр актуальних джерел, включаючи офіційні документи ЄС (рішення Європейської Ради, санкційні пакети), звіти європейських аналітичних центрів та публікації провідних експертів. Робота

має чітку внутрішню логіку, розділи послідовно розкривають тему, а висновки відповідають поставленим завданням.

3. Оцінка якості запропонованих заходів і пропозицій, їх практичної цінності для організації та перспектив використання. Якість запропонованих здобувачкою заходів і пропозицій є високою, а їхня практична цінність — значною, особливо для розуміння перспектив співпраці України та ЄС. Здобувачка не лише здійснила теоретичний аналіз, але й розробила низку практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію комунікаційної стратегії України щодо посилення підтримки серед країн-членів ЄС, які вагаються, рекомендації для України щодо використання механізмів Європейського фонду миру (European Peace Facility) та участі у нових ініціативах ЄС у сфері безпеки та оборони, а також пропозиції щодо адаптації стратегічних документів ЄС до нових геополітичних реалій, зокрема у контексті Східного партнерства та політики розширення. Запропоновані заходи є цілком реалістичними, інноваційними та можуть бути використані профільними міністерствами та відомствами України, а також науководослідними центрами для поглибленого вивчення зовнішньої політики ЄС.

4. Недоліки роботи. Серед незначних недоліків слід зазначити, що у деяких частинах роботи спостерігається надмірна описовість переліку санкційних пакетів, що дещо зменшує аналітичний елемент оцінки їхньої довгострокової ефективності. Хотілося б бачити також більш глибоке висвітлення внутрішніх дискусій та розбіжностей між країнами-членами ЄС (наприклад, "стара" vs "нова" Європа) щодо швидкості та глибини трансформації зовнішньої політики. Однак, зазначені недоліки не мають суттєвого впливу на загальну якість дослідження.

5. Загальний висновок і оцінка кваліфікаційної роботи, присвоєння кваліфікації. Кваліфікаційна робота на тему «Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни» є завершеним, цілісним та актуальним науковим дослідженням. Здобувачка продемонструвала глибокі знання з міжнародних відносин, розуміння суті сучасних геополітичних процесів, а також навички самостійного аналізу та синтезу наукової інформації. Робота відповідає всім вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт магістерського освітнього рівня і заслуговує на позитивну оцінку у 80 балів (добре).

керівник кваліфікаційної роботи,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
ННІ «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Іван МАРЧЕНКО

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну магістерську роботу студентки 2-го курсу, групи УВ-61 спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ОПП «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Сучкової Анастасії Ігорівни

на тему «Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни»

1. Актуальність теми. Актуальність дослідження «Трансформація зовнішньої політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни» зумовлена безпрецедентними змінами у європейській та глобальній системі безпеки, спричиненими повномасштабною агресією Росії проти України. Війна радикально змінила пріоритети ЄС у сферах безпеки, оборони, енергетики, санкційної політики, гуманітарної підтримки та взаємодії зі стратегічними партнерами. У цих умовах аналіз трансформацій зовнішньої політики ЄС дає можливість зрозуміти еволюцію його ролі як глобального актора, динаміку прийняття рішень усередині Союзу та перспективи формування нової архітектури європейської безпеки. Тема є надзвичайно актуальною в контексті триваючої війни та її наслідків для міжнародних відносин.

2. Характеристика якості виконання кожного розділу роботи. Усі розділи роботи подані логічно, структуровано та послідовно. Перший розділ ґрунтовно розкриває теоретичні засади зовнішньої політики ЄС та засоби її реалізації, зокрема в межах спільної зовнішньої та безпекової політики. У другому розділі детально проаналізовано, як російсько-українська війна вплинула на ключові напрями політики ЄС — санкції, військово-технічну підтримку, енергетичну безпеку, гуманітарну та фінансову допомогу Україні. Третій розділ присвячено порівняльному аналізу підходів окремих держав-членів та інституцій ЄС до реагування на війну. Обсяг і зміст розділів є збалансованими та повністю відповідають поставленій меті.

3. Ступінь обґрунтованості висновків роботи. Автором виконано комплекс завдань, що дозволяє дійти логічних і доказових висновків щодо трансформацій зовнішньої політики ЄС. Висновки ґрунтуються на аналізі актуальних нормативно-правових документів ЄС, офіційних заяв, статистики щодо військової та фінансової підтримки України, аналітичних матеріалів провідних європейських дослідницьких центрів. Така джерельна база забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів.

4. Характеристика ілюстративної частини роботи. Робота містить таблиці, графіки та схеми, які наочно демонструють масштаби допомоги ЄС Україні, динаміку санкційних пакетів, зміни у структурі імпорту енергоносіїв, а також

особливості позицій держав-членів щодо ключових аспектів зовнішньої політики. Ілюстрації значно полегшують розуміння процесів трансформації політики ЄС.

5. Використання в роботі останніх досліджень, передових методів і технологій. Автор застосував широкий спектр методів — аналіз, синтез, порівняння, структурно-функціональний підхід, елементи контент-аналізу офіційних документів ЄС, що дозволило комплексно дослідити реакцію Союзу на війну. Використано актуальні дослідження європейських аналітичних центрів, що забезпечує сучасність та релевантність роботи.

6. Позитивні сторони роботи. Перевагою є глибокий аналіз трансформацій ЄС у сфері зовнішньої політики, висвітлення внутрішніх дискусій та розбіжностей між державами-членами, а також визначення ключових чинників, що стимулюють посилення ролі ЄС як безпекового актора. Автор вдало поєднує теоретичні аспекти з аналізом реальної політики, що підвищує практичну цінність дослідження.

7. Недоліки роботи. У третьому розділі доцільно було б глибше розкрити питання довгострокових наслідків війни для стратегічної автономії ЄС, а також приділити більше уваги еволюції політики у сфері оборонно-промислового співробітництва. Окремі фрагменти тексту потребують стилістичного доопрацювання. Зазначені недоліки не впливають на загальну якість магістерської роботи.

8. Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані у формуванні зовнішньополітичної стратегії України щодо ЄС, розробці аналітичних матеріалів про європейську підтримку України, у роботі державних установ, дипломатичних структур та центрів стратегічних досліджень. Робота є корисною для розуміння перспектив поглиблення співпраці між Україною та ЄС в умовах війни та післявоєнного періоду.

9. Загальна оцінка роботи. Підсумовуючи, можна стверджувати, що магістерська робота є самостійним, логічно структурованим і якісно виконаним дослідженням, яке відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Робота рекомендується до захисту та за умови успішної презентації заслуговує на оцінку 80 балів («добре»).

рецензент, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету

Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Олександр ПЕРЕДЕРІЙ